

גדרי הדין של המתנה אחר גבינה קשה ודין של גבינה הצהובה הנפוצה בזמנינו (יו"ד ס' פ"ט)

הודפס לראשונה בקובץ אור ישראל (גליון ס"ב – ניסן תשע"א)

יהודה בצלאל שפיץ

נו"נ בכולל הלכה אור לגולה

שע"י ישיבת אור שמח ירושלים

בעמח"ס משלחן יהודה על ענייני יו"ד

גבעת זאב החדשה

{א}

השו"ע ביו"ד ס' פ"ט סע' ב' פסק ד'אכל גבינה מותר לאכול אחריו בשר מיד (ע"י קינוח רחיצה והדחה).¹ והרמ"א כתב על זה וז"ל דיש מחמירין אפי' בבשר אחר גבינה וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפי' בשר עוף כמו בגבינה אחר בשר ויש מקילין ואין למחות רק שיעשו קינוח והדחה ונסילת ידיים. אבל מסיק דמיהו טוב להחמיר לחכות אחר גבינה קשה.¹

אולם, נראה שפסקו של השו"ע צריך ביאור, דעיינן בדברי הבית יוסף באו"ח (ס' קע"ג ד"ה ויש מחמירין) וז"ל דכבר כתב המרדכי (חולין ס' תרכ"ז) והגהות אשיר"י (חולין דף ק"ה) שהמהר"ם מרוטענבורג (שו"ת ס' תרט"ו) היה נוהג שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה לפי שפעם אחת מסעודה לסעודה מצא גבינה בין שיניו, וגזר להחמיר על עצמו, ורק מיקל בבשר עוף אחר גבינה, עיי"ש. והבית יוסף עצמו מוסיף דהא ודאי לא ראה ספר הזוהר (שבפרשת משפטים דף קכ"ה סע' א', מובא בביאור הגר"א ס"ק י"א כתב דצריך לחכות אחר אכילת חלב "שעתא חדא") ואפ' הכי מחמיר על עצמו, אבל אנו שזכינו לראות דברי הזוהר, טוב ונכון להחמיר להמתין אחר אכילת גבינה ואפ' לבשר עוף², עיי"ש. ופשטות דמיירי על גבינה קשה

¹ מכיון שהרמ"א כתב הדין להמתין בלשון חומרא, נראה שיש לסמוך להקל לעת הצורך. כגון אם בערב שבת או בערב יו"ט אכל גבינה קשה, המעדני השלחן (מטעמי השלחן ס"ק י"א) כתב דיש להקל לאכול בליל שבת קודש או בליל יו"ט בשר בהמה וכל שכן בשר עוף אף שלא היה שש שעות מאכילת הגבינה כיון דהוי סעודת מצוה דצריך לאכול בשר בשבת ויו"ט. וזה כמו שמביא הפ"ת (ס' י"ח ס"ק ט' בשם הבית יעקב שו"ת ס' צ"ה) דאם אינו אוכל בשר בשבת הוי מבטל מצוה. ונלע"ד שזה פשוט דאין דוחין מצוה בשביל חומרא. והמעדני השלחן מסיק דלכתחילה צריך ליזהר בערב שבת וערב יו"ט שלא לאכול גבינה קשה דלא לבוא לידי שאלה, עיי"ש.

² אולם, שיטה זו בכוונת הזוהר אינו פשוט כ"כ, דיש עוד שיטה מעניין בדברי הזוהר, וזה שיטת החמדת ימים (חלק ענייני שבת פרק ח' סוד סעודת שבת סוף ד"ה ומה) שכתב דכוונת הזוהר הוא לחכות דוקא אחר אכילת בשר, ולגבי בשר אחר גבינה רק צריך מים אמצעיים. וכתב עוד דהוא 'תיקון נפלא בעולם' לאכול בשר מיד אחר גבינה דאז יגביר בחינת החסדים על בחינת הגבורות, עיי"ש. ואף שיש סיכסוך ופולמוס בענין התקבלות של ספר זה (עיינן דברי חרין של היעב"ץ במור וקציעה או"ח ס' תפ"ט, ובספר ליקוטי אליעזר עמ' ב', ובהקדמה לדפוס החדש של החמדת ימים), ויש שאומרים דדברים אלו נבע מדברי נתן העזתי ימ"ש, תלמידו של שבתי צבי ימ"ש, מ"מ הרבה מנהגי ישראל נמצאו לראשונה בספר זה, והרבה פוסקים מישראל קבלו דברים אלו. דעיינן בשו"ת אהל יוסף (יו"ד ס' מ"א) ובשו"ת פני אהרן (יו"ד ס' ה') שפסקו שמי שנהג לחכות שעה אחר אכילת גבינה מטעם שחשש לדברי הזוהר, ואחר שדברי החמדת ימים בענין זה היו נפוצים, רוצה לשאול על מנהגו להחמיר, דבעצם אינו צריך התרה, דמנהג טעות הוא. וכדברי המהרש"ד (שו"ת יו"ד ס' מ') והמהרש"ך (שו"ת חלק א' ס' קע"ח) והמהר"ם אלשקר (שו"ת סוף ס' מ"ב, וכתב דכן סבר הרמב"ם) והפרי חדש (או"ח ס' תכ"ו מנהגי איסור ס"ק א') שמנהג בטעות יש להתיר בפשיטות אף בלא התרה [אבל לכתחילה העלו דיש לשאול על נדרן], וכבר כתב הרב איסמעאל בנידון כזה שאסור להניחו בטעות. וכן מביא האשל אברהם (סע' ב') למעשה. וכן תפסו היד אהרן (או"ח או"ח ס' קע"ג, מובא בשו"ת ברכה ס"ק ו' ד"ה הן) והפעולת צדיק (שו"ת חלק ג' ס' קל"א) ובספר דרכי איסור והיתר (על הל' או"ח, שפת השלחן ס' פ"ט סוף ס"ק י') כעיקר בדברי הזוהר, שרק מיירי באכל בשר ואח"כ גבינה, עיי"ש. ובאמת, כן הוא משמעות הרש"ל (ים של שלמה חולין פרק ח' ס' ו') ג"כ בדעת הזוהר. וכמה מהאחרונים הנ"ל מביאים ראיה לדבריהם מדברי הזוהר עצמו בפרשת פינחס (רעיא מהימנא דף רמ"ו ע"א) שכתב שאם אוכל גבינה ובאמצע הסעודה נוטל ידיים כדי לאכול בשר קדוש יאמר לו, ומשמע שאינו חייב להמתין כלל אחרי אכילת גבינה, ולכאורה דבריו בפרשת משפטים איירי בענין המתנה אחרי אכילת בשר. אולם, החיד"א (שו"ת ברכה הנ"ל ד"ה ואני, ובספר ככר לאדן ס' ה' ליקוטים ס"ק ח') והעקרי הד"ט (עיקרי דינים ס' י' ס"ק ה') דחו דברי ורואיית החמדת ימים והעלו דזה אינו פשוט בדברי הזוהר (וקרא הבנתם בדבריו 'תורף דבריו') ובדאי לפי דבריו חייב להמתין אחר אכילת מאכלי חלב, ומביא דכ"כ הרמ"ז (מהר"ם זכות) בהגה"ה בזהר דפוס ליורנו (חלק ג' דף רמ"ו), עיי"ש. ועיינן בדברי הגר"ח פלאגי (משא חיים מע' ס' ס"ק קנ"ז דנ"ז ע"ד)

שאחר זמן רב עדיין מצא גבינה בין שיניו. ואף שהמהרש"ל (ים של שלמה פרק כל הבשר ס' ו') חלק וקרא תגר על המחמירים שהוא כמו מינות וכתב דדוקא המהר"ם שבא מכשול לידו פעם אחת החמיר, אבל מי שלא בא לידו תקלה לא יכול להחמיר, מ"מ הש"ך (ס"ק י"ז) דחה דבריו וכתב דמדברי המהר"ם הנ"ל משמע איפכא דטוב לכולם להחמיר, וכמו הבנת הב"י בדבריו³. וכן הבינו האו"ה (כלל מ' דין ח' ד"ה וי) והרמ"א עצמו (דרכי משה ס' פ"ט ס"ק ב'), והוסיף הרמ"א ד"הרבה נוהגים" להמתין אחר גבינה קשה מטעם דברי המהר"ם אלה. ויש לעיין על דברי הב"י דלמה חזר על דבריו, דכאן בשו"ע פסק להיפך ורק מצריך קינוח רחיצה והדחה בלי שום המתנה⁴.

ונראה שיש לתמוה עוד אדבריו, דלכאורה הדין של המתנה אחר גבינה קשה אינו כדברי הזוהר. דהזוהר אינו מחלק בכך להקל בגבינה רכה, אלא החמיר בכל מאכלי חלב. ועוד, הפר"ח (ס"ק ו') פסק כדעת הזוהר אבל מיקל בעוף אחר גבינה. וכן הוא הבנת הפרי תואר (ס"ק ו'), היעב"ץ (מור וקציעה או"ח ס' קע"ג), והערוך השלחן (ס' פ"ט ס"ק י"א) בדעת הזוהר, דאינו מייירי כלל בעוף אחר גבינה, ולשיטתו אינו צריך להמתין כלל. ונראה שדברי הב"י צריכים ביאור. שוב ראיתי שגם בספר דעה ברורה (על בב"ח ותערובות עמ' י"ט יוסף דעת ד"ה אפ' בשר עוף) עמד בזה, עיי"ש.

{ב}

לגבי גדרי הדין של גבינה קשה הש"ך (ס"ק ט"ו - ט"ז) כתב דמן הסתם אם היא ישנה ששה חדשים חשיבא קשה. ומוסיף דנראה לפי מה שנתבאר בסעי' א' דאחר אכילת בשר יש שנוהגין להמתין רק שעה אחת (כעיקר הדין שמובא ברמ"א), א"כ אחר אכילת גבינה קשה כל שכן שרק צריך להמתין שעה אחת ולא שש שעות. והט"ז (ס"ק ד') כתב באופן אחר, דאף שהאו"ה (כלל מ' דין י') כתב ששיעור גבינה קשה היינו שעברו עליו ששה חדשים או שהיא מתולעת, מ"מ הט"ז מגדיר דדוקא שהיא מתולעת. ומסביר שאז הטעם שלה נמשך בפה זמן רב. אבל בגבינה ישנה ואינה מתולעת ולא נעשה מחלב אשר הועמדה בקיבה ורק נעשה מחלב בעלמא ונתייבשה, או בחמאה, העלה דאין להחמיר בזה יותר מקינוח וניקור שיניים והדחת פה וידיים.

שכתב שבעירו איזמיר היה מנהג קבוע בכל שבת שהיו אוכלים בסעודת צהרים מאכלי חלב ודבש ואח"כ באותה סעודה עצמה היו אוכלים בשר על פי מש"כ החמדת ימים בכוונת הזוהר. אמנם שוב דקדקו החכמים וראו שרבינו האריז"ל (מובא בספר טעמי המצות בשם הגר"ח ויטל, שער המצות פר' משפטים) לא היה אוכל בשר ביום שאכל בו גבינה ומוכח להיפך מדברי החמדת ימים. וכן הקשה בספר עקרי הד"ט (הנ"ל) ועל פי זה ביטלו המנהג לגמרי ואין אוכלים בשר אחר גבינה בסעודה אחת לא בחול ולא בשבת. ומסיק שמכאן רואים שיש לבטל מנהגים שאינם הגונים, עכ"ד. ונראה דשיטה זו הוא השיטה המקובל בדברי הזוהר. וראוי לדעת דיש עוד כמה הסברים בדבריו ג"כ – ע"ע בלבוש (לבוש התכלת או"ח ס' קע"ג סוף סעי' א') ובכר"פ (ס' פ"ט פלתי ס"ק ג') ובפרי תואר (ס' פ"ט ס"ק ו') ובתגורת שמואל (על הלבוש ס' פ"ט ס"ק י"ח), שכל אחד מביא פשט אחר בדברי הזוהר, עיי"ש.

³ וכ"כ הכנסת הגדולה (הגהות על הטור ס"ק ט"ז) בשם הדמשק אליעזר (בדש"ט ע"ג) דמה מינות שייך, וכי אין אדם רשאי לאסור במותר לו. ותמה על דברי המהרש"ל וא"כ כשמחמיר, מה מינות איכא. ועיין בשו"ת דברי יוסף (ס' מ"ה) ובשיורי ברכה (ס' פ"ט ס"ק כ"ג ד"ה והנה) שתמצו לדבריו. ומסבירים שהרש"ל סבר שהמהר"ם מייירי שהוא עושה מצד הדין ולא משום חומרא, ועל זה כתב עליו דהוי כמו מינות, דמעיקר הדין מותר. משא"כ אי מודה דשרי מדינא והוא עושה לגדר לשמור משמרת, דאז יכול להחמיר. והש"ך וסעייתיו מבינים דברי המהר"ם מצד חומרא וגדר, ולא שסבר דחייב מדינא, ואז פסקו כמותו. ובאמת כבר קידם התרומת הדשן (ס' ק"א) בסברא כזו דמשמע דדוקא משום דאשכחן בתלמודא דכל חד מצי לאחמירי אנפשיה, ומשום הכי לא חשיב כמוסיף, הא לאו הכי הוי כמוסיף שהוא גרוע, ואע"ג דמצא פעם אחת גבינה בין שיניו, מ"מ לא הוי חייש לאחמורי בשביל זה, עיי"ש. וראינו שסבר שהמהר"ם רק החמיר מתורת חומרא, ורק אחרי שמצא סמך מהגמרא עצמו ממר עוקבא ואביו - חלא בר חמרא, דבלי זה אי אפשר להחמיר.

⁴ ע"ע בלחם חמודות (מבעל התוס' יו"ט; חולין פרק כל הבשר ס"ק כ"ג) שכתב דאין ראייה והכרע מספר הזוהר לדחות סוגיא דגמרא דילן כלל, ולא עדיף רבי שמעון בן יחאי בספר הזוהר מהני רבנן דפליגי עם רבי עקיבא בש"ס (חולין דף ק"ג ע"א וק"ד ע"א) וסברי דעוף בחלב דאורייתא, ואפ' הכי קי"ל כרבי עקיבא. ולית לן למשבק מימרא או ברייתא מפורשת מפני ספר הזוהר, עיי"ש. והתוס' יו"ט הניף את ידו שנית בפירושו תורת האשם (כלל ע"ו סוף דין ב') שכתב דלא עדיף דעת הזוהר מדעת התנא החולק במשנתו (חולין דף ק"ג ע"א), כל שכן שאותו התנא במשנה הוא ר' יוסי הגלילי, שהיה בחבורה השלישית שבה היה ג"כ רשב"י, דסתם הזוהר על שמן הוא נקרא, ואם נפסוק דלא כהחולק עמו במשנה, תו לא משגחינן בספר הזוהר, עיי"ש. וכן כ"כ המנחת יעקב בנ"ד (כלל ע"ו ס"ק ט'), והביאו ראיות לדבריהם מדברי הרמ"א (תורת חטאת כלל צ' דין ב') שגם כתב כן בנידונו, והוסיף הרמ"א שכ"כ הבית יוסף עצמו באו"ח ס' כ"ה (ד"ה ויכרך) ובס' קמ"א. וע"ע לקמן בהערת שוליים אות 10 שהוכיחו שלפי דעת כמה וכמה גדולי הפוסקים זה כלל מוחלט בכל הש"ס, עיי"ש.

והט"ז סבר דאף שהדין של המתנה אחר אכילת גבינה קשה הוי לימוד מהדין של המתנה אחר אכילת בשר, ולגבי בשר חיישינן לשני הטעמים העיקריים: דעת הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ט' הלכה כ"ח) דבשר שבין השיניים מיקרי בשר עד שש שעות, וגם לשיטת רש"י (חולין ק"ה ע"א ד"ה אסור) דבשר מציא שומן ומאריך בטעמו בפה זמן ארוך, מ"מ לגבי גבינה קשה רק חיישינן להמשכת הטעם, ולא שגבינה שבין השיניים מיקרי גבינה. ומסביר דגם בבשר שבין השיניים לא הוי קרינן ביה בשר אי לאו דגלי לן קרא (פרשת בהעלותך, במדבר פרק י"א פסוק ל"ג) ד"הבשר עודנו בין שיניהם".

הפ"ח (ס"ק ט"ז) מסכים להש"ך דכל גבינה שהוא ישנה ששה חדשים חשיבא קשה. אבל גם מביא כלל חדש, דאף לטעמיה דהרמב"ם דהשהיה משום דבשר שבין השיניים מיקרי בשר, ה"נ גבינה שבין השיניים מיקרי גבינה, ודלא כהט"ז. והפמ"ג (מ"ז ס"ק ד', ש"ד ס"ק ט"ו-ט"ז) מסביר הענין ופולגת הפוסקים: דכוונת הט"ז הוא דרך מחמירין בגבינה קשה שהוא מתולעת דהוי כמו בשר דמושך זמן⁵. וכן הועמדה בקיבה שחריף וחזק והואיל שכלוחה וחזקה מושך טעם ראוי להמתין שש שעות⁶. ונמצא שהט"ז אינו חושש להטעם של גבינה בין שיניו כמו שחוששים בבשר, אמנם הפ"ח (ס"ק ט"ז) חולק וסבר דגם גבינה בין שיניו נמי מיקרי גבינה⁷. והעלה שגם הש"ך חושש לדעת זו, ולכן לא כתב דדוקא מתולעת. ולמעשה הפמ"ג פסק דראוי

⁵ אכן, מדברי הפמ"ג משמע דמבין דברי הט"ז בגבינה מתולעת שאני מהפוסקים האחרים, דכתב וז"ל גבינה מתולעת ואכל התולעים הוי כמו בשר שמושך זמן, דמשמע דרך האכילת התולעים גורמים מה שנמשך טעם הגבינה בהפה. ועיין במטה ראובן (ס' קפ"ח ס"ק א') שתמה על זה, דמהיכן נודע הפמ"ג זאת, וכי משום דהתולעים הוין בשר מושכים טעם כבשר, זה הוא דבר פלא לומר כן. וגם מלשונות הפוסקים לא נמצא בשום מקום דהמתנת שש שעות קאי באוכל התולעים, דיש שסברו הטעם משום שנדבק בשיניים ויש שכתבו שהגבינה מושך טעם מפני שהוא חריף וחזק, אבל מאכלת התולעים לא נמצא בשום מקום, ומסיק בצ"ע, עיי"ש. אולם, הענין של ההיתר לאכול התולעים שנמצאו בגבינה אינו פשוט למעשה. דאף שמדברי השו"ע בס' פ"ד (סע' ד' וסע' ט"ז) משמע להתיר, וכ"כ הרמ"א להדיא (שם סע' ט"ז) דנוהגים בתולעים של גבינה לאוכלן אע"פ שקופצים הנה והנה על הגבינה, (אבל אם פרושו לגמרי אוסרין עליו), הרמ"א עצמו מסיק דטוב להחמיר במקום שאין הפסד מרובה [וזה קצת חריג, דבתורת החטאת (כלל מ"ז דין ב') ודרכי משה הארוך (ס' פ"ד סוף ס"ק י"ד) הרמ"א מסיק דהמנהג הוא פשוט להקל (וכמש"כ הש"ך ס' פ"ד ס"ק מ"ו)]. ואף שיש שפסקו להקל, כולל האו"ה (כלל מ"א דין י') הרש"ל (ים של שלמה חולין פרק ג' ס' ק"ד) הגינת ורדים (שו"ת י"ד כלל א' ס' ג'), שכתב דשמע דבאשכנז אין מקפידים כלל לאכול התולעים בתוך הגבינה (המשכנות יעקב (שו"ת י"ד ס' כ"ט, מובא בפ"ט ס"ק י"ב, שמאריך לדחוק דברי הפ"ח), והקיצור שו"ע (ס' מ"ו ס"ק מ"ד, דאם אינן נמאסין עליו מותרים כל זמן שלא פרושו לגמרי, וכמש"כ הפמ"ג ס' פ"ד ש"ד ס"ק מ"ו), וכדעת המהר"א"י (הגהות שערי דורא ס' מ"ז ס"ק א' ד"ה כתב) ההגהות אשיר"י (ס' ס"ט הג"ה ג') האור זרוע (סוף ס' תל"ז, דרבים נהגו היתר בתולעים של גבינה) והראב"ה (ס' אלף צ"ג, שהוא מקור הדין, בשם רבנו יואל), מ"מ יש פוסקים שחולקים, כולל הפ"ח (ס' פ"ד ס"ק ג', נ"ב, וסוף הסימן, שכתב דכל זה שבוש דמעיקר הדין אסירי מדאורייתא), הפ"ח (ס' פ"ד ס"ק כ"ט, שכתב דכל הרמש הרוחש אסור רחמנא בכל אופן וזה דבר ברור כשמש בחצי השמים) הלחם הפנים (ס' פ"ד ס"ק מ') הבית לחם יהודה (ס' פ"ד ס"ק ל"ד) השלחן גבוה (ס' פ"ד ס"ק נ"ד) הכף החיים (להג"ה פלאג' ס' כ"ד ס"ק ל"ח שכתב דהאוכל תולעים של גבינה צריך לגדולו, דחייב ה' מלקיות) והערוך השלחן (ס' פ"ד סוף ס"ק צ"ג דכבר צווח על זה מגדולי האחרונים וחלילה להקל) סברו דאסור לאכול אותם, וכדעת הרשב"א (חולין דף ס"ז: וראב"ן (ס' רס"ו – רס"ז). ואף שהכרו"פ (ס' פ"ד כרתי ס"ק כ"ה, פלתי ס"ק ח') מאריך לדחוק דברי הפ"ח, מסיק דכל בעל נפש יחמיר לעצמו אבל אין למחות ביד הנוהגים היתר דיש להם יתד לתלות בו. וכן כתבו הכנפי יונה (ס' פ"ד) והזבחי צדק (ס' פ"ד ס"ק קנ"ב – קנ"ג) והבן איש חי (ש"ש פר' נשא ס"ק כ"א) דנהגו כהמחמירים ואין לשנות, דראוי לכל ירא שמים להחמיר, אבל מי שרצו לאכול הגבינה עם תולעים בתוכה דוקא אין אנו יכולים למחות. וע"ע בחכ"א (כלל ל"ח ס"ק כ"ט) ובדרכי תשובה (ס' פ"ד ס"ק קצ"א) ובכף החיים (ס' פ"ד ס"ק קנ"ג) שמביא צדדי המחלוקת אבל אינם מכריעים למעשה. וכנראה מכל הנ"ל דדברי הפמ"ג כאן אינם פשוטים לסמוך עליהם. וע"ע בספר מגילת ספר (על הל' בב"ח ותעורבות סוף ס' פ"ז ד"ה ודרך) שתמה על דברי הפמ"ג באופן אחר, דלכאורה התולעים הנוצרים מעיפוש הגבינה והתישנותה הוי כעין 'פנים חדשות באו לכאן' ואין להם דין גבינה כלל וצ"ל שמותר לאוכלם עם בשר, וצ"ע.

⁶ וכ"כ העצי העולה (הל' בב"ח כלל ג' ס"ק ט"ו ובחקי חיים ס"ק י"ג), אבל מוסיף דאם הגבינה הועמה בקיבה ועדיין היא מתוקה ולא נמלחה יש להקל מדינא, אבל נהגו להחמיר גם בזה. ומסביר הטעם דיש לחוש לדעת הפ"ח שסבר דגבינה בין השיניים הוי גבינה, ואף דבלא הועמדה קי"ל להקל, מ"מ כשהועמדה הגבינה בקיבה היא מתקשה ויש לה קיום יותר בין השיניים, עיי"ש. ועיין בחידושי חתם סופר שתמה על דברי הט"ז (ולכאורה זה ג"כ קשה לדעת הפמ"ג, החגורת שמואל, והקצור שו"ע) על מה שכתבו להחמיר בגבינה שהועמד בקיבה וכתב דאם הועמדה בקיבה אין להחמיר כלל ואינו אלא מנהג טועים, ומסיק דהעיקר הוא דכל שהיא מתולעת יש להחמיר אפ' היא חדשה. וכעין זה תמה היד יהודה (פיה"א סוף ס"ק ד') דהא כל סתם גבינה שבימי חכמי הש"ס היה מגבינה שהועמד בקיבה ואעפ"כ לא החמירו בו. אבל מסיק דמה אעשה שכבר נהגו העולם להחמיר בזה ולא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, עיי"ש.

⁷ וכ"כ הערוך השלחן (ס"ק י"א) דלענין גבינה שבין השיניים יש להחמיר כמו בבשר שבין השיניים, ואף שיש מי שאומר (ט"ז) דרך בשר שבין השיניים גלי קרא דמיקרי בשר ולא גבינה, מ"מ חלילה לעשות כן והרבה חולקים בזה, ולכן בודאי יש לנקר השיניים מהגבינות, עיי"ש. ועיין בקובץ אור ישראל (גליון ו' בית הוראה עמ' פ"ו, במאמר של הרה"ג גדליה אבערלאנדער שליט"א) שהעלה דנראה דמחלוקת זו נבע בהבנת הפוסקים בדברי האו"ה (כלל מ' דין י') שמביא שני הסברות להחמיר בגבינה

להחמיר שש שעות כשיטת המחמירים, דהיינו לחשוש דגם בגבינה קשה חיישינן לגבינה שבין השיניים.

ועיין בחגורת שמואל (על הלבוש עטרת זהב ס"ק י"ח) שמביא כל ג' גדרים הנ"ל לגבינה קשה - ו' חדשים, מתולעת, והועמדה בקיבה, שאז מאריך הטעם כמו בשר. הערוך השלחן (סע' י"א) מוסיף גדר אחר, דהיינו אם יש בהגבינה הרבה שמנונית והטעם נמשך הרבה זמן מפני זה, דאז ג"כ נחשב כגבינה קשה. ועיין במחצית השקל (ס"ק ט"ו) שהעלה מדברי הש"ך שרק כתב "זמן הסתם", דאם אנו רואין שהגבינה קשה או אפ"ל מתולעת אפ"ל תוך ו' חדשים אסור.

ולמעשה, אף שהרמ"א כתב דרך "טוב להחמיר" להמתין שש שעות אחר גבינה קשה, מ"מ החלטת הפוסקים [כולל הש"ך, ט"ז, פר"ח, פמ"ג, ערוך השלחן (אף שכתב דברים אינם נזכרים בזה), ומחצית השקל הנ"ל, וכן פסקו החכמת אדם (כלל מ' ס"ק י"ג) היד יהודה (פיה"ק ס"ק כ"ה, וע"ע בפיה"א ס"ק ד') העצי העולה (הל' בב"ח כלל ג' ס"ק ט"ז) החיד"א (שיו"ר ברכה ס"ק י"ג, אבל גם מביא מנהג לחכות רק ג' שעות אחר גבינה קשה) הקיצור שו"ע (ס' מ"ו ס"ק י"א) הזבחי צדק (ס"ק כ"ז) המשנה ברורה (ס' תצ"ד שער הציון ס"ק ט"ו) הכף החיים (ס"ק מ"ו - מ"ז), ועוד] נמשכו אחריו וכתבו דחייב להמתין שש שעות אחר אכילתו, אפ"ל רק לתבשיל של בשר. אבל החיוב המתנה אינו מדינא, אלא מטעם חומרא, וממילא יש נ"מ בזה, וע"ע לקמן ובהערות שוליים אות 1 - 3.

אמנם, הבן איש חי (ש"ש פר' שלח ס"ק ט"ו); ואחריו נקט הג"ר מרדכי אליהו (שליט"א) [זצ"ל] בהגהותיו 'דרכי הלכה' על הקצו"ע ס' מ"ו ס"ק ז') פסק בעינן זה דבר מחודש, דאם הגבינה קשה עבר עליו ששה חדשים או יותר שוהין שש שעות, ואם עברו הגבינה פחות מכאן צריך להמתין שעה אחת לכל חודש אחד, שאם עבר חודש ממתנין שעה, ואם שני חדשים ממתין שתי שעות וכן על זו הדרך, ומסיק שמנהג האריז"ל (מובא בספר טעמי המצות בשם הגר"ח ויטל, שער המצות פר' משפטים) היה מחמיר ביותר, דכל אותו יום שאוכל גבינה אינו אוכל בשר, אשריו ואשרי חלקו, עיי"ש. [ואף שיש אומרים שהאריז"ל היה מקפיד על כ"ד שעות בין אכילת בשר לחלב או איפכא, עיין בשו"ת תורה לשמה (ס' רי"ב); ובשו"ת שרגא המאיר חלק ז' סוף ס' ק"ה שמסביר דבריו] שכתב דבאמת האריז"ל לא היה מקפיד על מעת לעת אם רוצה לאכול גבינה ביום אחר, אלא שרק מקפיד על כל היום, דהיינו מתחילת לילה עד סוף היום, עיי"ש.⁸

קשה, דיש משיכת טעם וגם דגבינה שבין השיניים מיקרי גבינה. אבל מסיק וז"ל דדוקא טעם בשר שבפה נקרא טעם מאחר שעיקרו מיקרי בשר ושייך לגזור בו אטו בשר בחלב, עכ"ל, דסבר למעשה שרק צריכים לחשוש כסברת רש"י. אכן, התורת החטאת (כלל ע"ו דין ב') מביא דברי האו"ה בשינוי לשון ומסיק דמידת חסידות לנהוג כחומרת המהר"ם כי נדבק בין השיניים, עכ"ל, דסבר דמסקנת האו"ה היה דגם לחשוש לגבינה שבין השיניים, וכדעת הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ג' שער ד' דף פ"ו, א') דכיון שהתורה גילתא בבשר שגם מה שנשאר בין השיניים מיקרי בשר ה"ה בגבינה. ונראה שהט"ז והאו"ה עצמו סברו למעשה שסיבת החומרא הוא רק משום המשכת טעם, ולדעת התו"ח (בהבנתו את האו"ה) והפר"ח ופשוטו בהש"ך (דרך מביא דברי התו"ח) והפמ"ג והערוך השלחן צריך לחשוש שגם בגבינה שבין השיניים מיקרי גבינה. ומדברי היד יהודה (פיה"א ס"ק ד') שדחה דברי הט"ז בשתי ידיים, יראה שסבר שרק חייב להמתין מטעם גבינה שבין השיניים, עיי"ש. וע"ע מה שכתבנו בזה בהערת השוליים אות 12.

⁸ הבן איש חי מסיק דמנהג האריז"ל היה מחמיר ביותר, דכל אותו יום שאוכל גבינה אינו אוכל בשר, אשריו ואשרי חלקו, עיי"ש. וכן מביא הגר"ח פלאג'י (כף החיים ס' כ"ד ס"ק כ"ה - כ"ו) ומוסיף דהחרדים אל דבר ה' אינם אוכלים ביום אחד גבינה ובשר, ולפחות יזהר להמתין מגבינה לבשר כשיעור מבשר לגבינה שהוא ששה שעות, ולפחות יזהר בסעודה אחת שלא יאכל גבינה ואחריו בשר ואפ"ל שיעשה הדחה ורחיצה היטב, עיי"ש. וכן נקט בנו הגר"נ פלאג'י (יפה ללב או"ה ס' תצ"ד ס"ק י') שמסיק אפ"ל בשבועות שנהגו לאכול מאכלי חלב, מכיון שאינו יכול לאכול שתיים ביום אחד, ידחה מאכל חלב בשביל מאכל בשר, עיי"ש טעמו. וכן כתב הצרור המור (פרשת משפטים ריש עמ' ל"ח) וז"ל ליראי ה' ולחושבי שמו אין לאכול גבינה ובשר ביום אחד, וכל שכן בשר וגבינה, עיי"ש. וכ"כ בשלחן הטהור (ס' קע"ג סע' ב') דאם אכל גבינה ממש, וכן אם אכל חמאה או חלב, אין לאכול אחריו בשר עד שעה לפחות, ובעל נפש לא יאכל עד הלילה, וכמנהג האריז"ל, עיי"ש. ועיין בחמדת הימים (ימים נוראים פרק ה' לטהר עצמו בערב ראש השנה דף כ"ח טור ג', מובא בספר בין כסה לעשור עמ' ק"ג - ק"ד) שהעלה דאף שבדרך כלל לא משגיחין לשיטה זו, מ"מ בעשרת ימי תשובה יש להזהר באכילתו ושלא להכשל באכילה ושתייה, ולכן שלא לאכול גבינה ביום שאוכל בו בשר וכן בהיפך, עיי"ש. ואף שיש אומרים שהאריז"ל היה מקפיד על כ"ד שעות (מעת לעת) בין אכילת בשר לחלב או איפכא, עיין בדברי הבן איש חי (שו"ת תורה לשמה ס' רי"ב, וכן בשו"ת שרגא המאיר חלק ז' סוף ס' ק"ה שמסביר דבריו) שכתב דבאמת האריז"ל לא היה מקפיד על מעת לעת אם רוצה לאכול גבינה ביום אחר, אלא שרק מקפיד על כל היום, דהיינו מתחילת לילה עד סוף היום, עיי"ש. וכן משמע בספרו בן איש חי (הנ"ל) שלשנו הוא 'דכל אותו יום', עיי"ש. וכ"כ השלחן הטהור (הנ"ל) 'שמנהג האריז"ל היה לחכות עד הלילה', עיי"ש. והמעייין יפה יראה שכמה מגדולי המקובלים נקטו אחריו, כולל הגר"ח פלאג'י (כף החיים הנ"ל), בנו הגר"נ פלאג'י (יפה ללב הנ"ל), והצרור המור (הנ"ל), שכולם כתבו שאין לאכול מאכלי חלב ובשר באותו יום. אולם, ידוע שהשל"ה (מובא בספר יוסף אומץ מבעמ"ח נוהג כצאן יוסף ס' קל"ז) היה מחמיר לעצמו להמתין עד כ"ד שעות על פי קבלה, והיוסף

וכן מביא הגר"ח פלאג'י (כף החיים ס' כ"ד ס"ק כ"ה – כ"ו) ומוסיף להחרדים אל דבר ה' אינם אוכלים ביום אחד גבינה ובשר, ולפחות יזהר להמתין מגבינה לבשר כשיעור מבשר לגבינה שהוא ששה שעות, ולפחות יזהר בסעודה אחת שלא יאכל גבינה ואחריו בשר ואפ' שיעשה הדחה ורחיצה היטב, עיי"ש. וכ"כ בשלחן הטהור (ס' קע"ג סע' ב') דאם אכל גבינה ממש, וכן אם אכל חמאה או חלב, אין לאכול אחריו בשר עד שעה לפחות, ובעל נפש לא יאכל עד הלילה, וכמנהג הארז"ל, עיי"ש.

לסיכום עד כה: אף שנחלקו הפוסקים בטעמיהם וסברא, נמצא שיש ד' גדרים לגבינה קשה:

(א) שהיא ישנה ששה חדשים⁹.

(ב) שהיא מתולעת.

(ג) שיש בהגבינה הרבה שמנונית והטעם נמשך הרבה זמן.

(ד) שהועמדה בקיבה, שע"י זה נעשה חריף וחזק.

ואי לא הוי בגדרי הנ"ל, דינו כגבינה רכה, שרק חייב אחריו קינוח הפה רחיצה והדחה קודם אכילת בשר¹⁰.

אומץ מסיק דמטעם זה הוא עצמו החמיר לפעמים לחכות עד י"ב שעות בין אכילת בשר ממש לחלב וחמאה ממש, עיי"ש. וכן הוא דעת הראשית חכמה (ספר תוצאות חיים, שער ב' הנהגה מ"ה, עמ' 32) שצריך לחכות מעת לעת דוקא אחרי אכילת בשר, וז"ל מנהג אנשי מעשה שלא לאכול חלב אחר בשר אלא מעת לעת וכן אמר בתלמוד מההוא חסידא ואם אכל חלב או גבינה שלא לאכול בשר עד שש שעות. ויש הכרח לזה מדבר רבי שמעון בפרשת משפטים, עכ"ל. ועוד בענין המחלוקת בין מר עוקבא לאביו (חולין דף ק"ה ע"א) שכל הענין של המתנת מעת לעת נבע ממנה, עיין בתורת האשם (כלל ע"ו ד"ה וכתב דנהגין) שמסביר הענין וצדדיו בטוב טעם.

⁹ ועיין בשו"ת שלחן הלוי (הנ"ל ד"ה וביאר) שכתב דברור כחמה שכוונת הש"ך וסייעתיו להחמיר בגבינה קשה שישנה ששה חדשים הוא לומר דרך דבר אחד יש שבו צריכה להתחשב - דרך נוהג בגבינה "קשה". דהזמן הקשור לו הוא רק בחינה לברר על ידה גדר הקושי, ר"ל כמה היא קשה, וכלשון הש"ך "מן הסתם אם היא ישנה ו' חדשים חשיבה קשה", ולא נאמרה מעולם "גזירה" של ו' חדשים. ואם לא נשתנה הטעם ולא נעשתה קשה יותר ממה שהיתה לפני זה, פשוט דלא נשתנה הדין בהמתנה זו, עיי"ש. וכן סברו הגר"ד פיינשטיין שליט"א והגר"ש קמנצקי שליט"א (עיין בפנים).

¹⁰ ובענין אי חייב ג"כ ברכת המזון בין אכילת חלב לבשר המג"א (או"ח ס' תצ"ד ס"ק ו') כתב דאין צריך להפסיק בברכת המזון אם אינו אוכל גבינה קשה ויזהר ליקח מפה אחרת. וכ"כ המחצית השקל (או"ח ס' תצ"ד ס"ק ו') דדוקא באכל גבינה קשה צריך להפסיק בברכת המזון, ומוסיף דאם לא סילק ובירך אפ' המתין כל היום אסור לאכול אח"כ בשר, עיי"ש. וכ"כ המטה יהונתן להקל, ומביא ראיה לדבריו דקיי"ל דמים אמצעים [דהיינו בתוך הסעודה, בין בשר לגבינה דהוי] רשות, וא"כ ע"כ צ"ל דלא צריך ברכת המזון. דאל"כ ליכא מציאות למים אמצעים שהוא רשות כלל, דהא קודם ברכת המזון צריך על כל פנים מים אחרונים לשם חובה, וא"כ אמצעים הם ללא צורך, אלא ודאי דאין צורך לברכת המזון כלל בין גבינה לבשר [אבל דבריו קצת חריגים שמביא דברי המג"א להחמיר וכתב שחלק עליו]. עיי"ש. וכן הוא דעת הלבוש (יו"ד ס' פ"ט סע' ב') דמעיקר הדין אינו צריך ברכת המזון, ורק מי שנוהר לדעת הזוהר יש להחמיר. אכן, הדרכי תשובה (ס"ק י"ד) מביא דעת הכנסת הגדולה (שיו"ר כנה"ג או"ח ס' תצ"ד סע' ג') שכתב דאין חילוק בזה בין גבינה רכה לקשה דאם אכל גבינה בלא סעודה צריך לברך ברכה אחרונה מקודם, עיי"ש. והמנחת יעקב (כלל ע"ו ס"ק ה') גם מביא דבריו ומסיק דנכון לנהוג בזה כהנה"ג. וכן הוא דעת השל"ה (שבועות נר מצוה ס"ק ח'), הפר"ח (יו"ד ס' פ"ט ס"ק ו') והפמ"ג (יו"ד ס' פ"ט ש"ד ס"ק ו' וט"ו). וכן פסק בשו"ת מן השמים (ס' נ"ו, מובא בספר דעת ברורה על בב"ח ותערובות מקור הדעה ס"ק ל'). וע"ע בספר פסקי תשובה (חלק ג' ס' רפ"ז ס"ק א') שמביא דעת הבאר מים חיים (פר' וירא פרק י"ח פסוק ח') שהתפלא על המג"א וכתב דאפשר דטעות סופר הוא כי בדין פשוט דגם בין גבינה רכה לבשר צריך להפסיק בברכת המזון. וכ"כ באליה רבא (או"ח ס' קע"ג ס"ק ח'; וגם באליה זוטא באו"ח ס' תצ"ד ס"ק ו') מביא בשם הכנה"ג והשל"ה הנ"ל דחייב לברך ברכת המזון אחר מאכלי חלב) אך שמוסיף דהיינו בבשר ממש, אבל בתבשיל של בשר מותר לאכול אחר גבינה אפ' בסעודה אחת. ועיין בכף החיים (להגר"ח פלאג'י ס' כ"ד ס"ק כ"ה) שכתב דיזהר בסעודה אחת שלא יאכל גבינה ואחריו בשר ואפ' שיעשה הדחה ורחיצה היטב ביניהם. ומוסיף דבעירו אומיר נתייסד המנהג דבכל סעודה בין בסעודת מצוה בין בסעודת רשות אינם משימים חלב וגבינה קודם הבשר ואכשור דרי, ופוק חזי מה שכתב הזוהר בעונש האוכל אותם בשעתא חדא, עיי"ש. ועיין בשו"ת מהרש"ג (חלק א' יו"ד ס' י"ג ס"ק א') שכתב דאף דמדברי השו"ע נראה דבשר אחר חלב אף בסעודה אחת מותר (ורק צריך שיעיין ידיו או שיעשה קינוח והדחה), וכיון שכן נראה דאין צריך כלל לברך ברכת המזון או ברכה אחרונה אחר חלב, מ"מ נכון לחוש לדברי הזוהר והפר"ח דאין לאכול אותם בסעודה אחת, דמשמע אפ' בבשר אחר חלב. ויצא לנו מזה דהמדקדק במעשיו אין לו לאכול בשר אחר חלב בלי ברכה אחרונה על החלב, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק א' ס' ק"ס) דיותר טוב לנהוג לברך אחר אכילת חלב, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אמרי דוד (בהגהות לס' תצ"ד) דמן הראוי להחמיר כדעת הבאר מים חיים, ושומר נפשו ירחק מהם, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת ויען דוד (חלק א' יו"ד ס' קט"ו) דאף שהמג"א סבר דשרי, מ"מ המנהג הוא לברך ברכת המזון, עיי"ש. וכ"כ בספר נטעי גבריאל (הל' חג השבועות פרק ל"א ס"ק א') דיש לזהר לכתחילה שלא לאכול בסעודה אחת מאכלי חלב ואח"כ בשר, רק להפסיק בברכת המזון או ברכה אחרונה, ובדיעבד אין לחוש, אך צריך לדקדק לנקר בין השיניים, עיי"ש. אולם, חייב להדגיש שקשה לומר שיש טעות סופר בדברי המגן אברהם, דחתנו

בענין הגבינה צהובה הנפוצה בינינו, נחלקו הפוסקים אם יש לו דין גבינה קשה וחייב להמתין ששה שעות או לא. הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] (קובץ תשובות חלק א' ס' נ"ח ס"ק ב') החמיר שצריכים לחכות שש שעות אחר אכילה, אף דהגבינה אינו מתולעת או ישנה ששה חדשים. וטעם פסקו הוא דחושש לדעת הפר"ח דסבר שגבינה בין שיניו נמי מיקרי גבינה, וכתב דצריך לחוש לזה אף שגבינה זו אינו בגדרי התנאים הנ"ל, דגבינה צהובה שהוא חריף וחזק והטעם נמשך צריך להמתין ואין נ"מ במה שנתרכך, עיי"ש.

הגר"ר משה יקותיאל קאופמן כהן בספרו חקי חיים (אות ש', ס"ק ב', דיני חג השבועות דף קי"ב ע"א) פסק להדיא כדעת חמיו, 'דאינו צריך להפסיק בבה"מ אם אינו אוכל גבינה קשה, ויזהר ליקח מפה אחרת', עיי"ש. ועיין בשו"ת בית ישראל (או"ח ס' צ"ו) שמאריך בהענין וכתב דבאמת אי אפשר לומר שיש טעות סופר בדברי המג"א, אבל למעשה מסיק להלכה דצדקו בזה לדינא דברי הבאר מים חיים, שיש להפסיק בברכת המזון בין גבינה לבשר אפ' בגבינה שאינו קשה. [ומסביר דכל עיקר יסוד ובנין של המג"א הוא מהאו"ה בשם המהר"ם, וכבר כתב הבית יוסף באו"ח (ס' קע"ג ד"ה ויש מחמירין, וע"ע שם מש"כ בשם האשל אברהם ורב איסמעאל) שאלמלא ראה המהר"ם את דברי הזוהר הק' בזה שהחמיר, לא היה מיקל. וכן נראה מהרמ"א בדרכי משה שם בעצמו, שהסכים להבית יוסף, שמביא דבריו בסופו לאחר שהביא דברי מהר"ם. וזה הכלל בעניני הוראה (חו"מ ס' כ"ה סע' ב' ברמ"א בשם המהרי"ק שורש צ"ו, ובש"ך ס"ק כ"א ומה שכתב שם בשם המהר"ם אלשיך שו"ת ס' ל"ט והמהר"ם אלשיך שו"ת ס' כ"ד) 'דאם האחרון לא ראה הראשון, אמרינן דמסתמא אם היה רואה הראשון לא היה פוסק כן', ובפרט כאן שהב"י אומר כן בפירושו. ולכן דברי המג"א אלו צריכים עיון, עיי"ש]. ונראה מדברי הקיצור שו"ע (ס' מ"ו ס"ק י"א) שמצריך ג"כ ברכת המזון. וכן פסק בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' ס' ש"צ) למעשה כהבאר מים חיים ומצריך ברכה אחרונה בין כל מאכל של חלב לבשר, עיי"ש. אולם, דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דעתו מובא בקונטרס מענה ר"ח עמ' נ"ד הלכות חג השבועות שאלה תמ"ו – תמ"ז) הוא להקל בנ"ד, דלא צריך להורות לאחרים להקפיד על זה, דכמדומה לא נהגו להקפיד, עיי"ש. וכן במטה ראובן (ס' קפ"ז) האריך בראיות ברורות חותכות כהמג"א, ומסיים דאפשר גם הבאר מים חיים יודה לדעת המג"א. [ומסביר דהבאר מים חיים ציין לדברי התורת החטאת (כלל ע"ו דין ב') דשם איתא דגם אחר סתם גבינה צריך סילק ובירך, ולא נמצא שם מענין סילק ובירך כלל. וכתב דאפשר כוונתו הוא על האו"ה שמובא בתור"ח – אף שלא מביא דבריו. והאו"ה בפנים איתא דצריך סילק ובירך – אבל דוקא בגבינה שישנה ששה חדשים, ולא בגבינה חדשה. ונראה דהוא בפירוש כדברי המג"א, עיי"ש]. וכן העלו בשו"ת קרן לדוד (ס' ק"מ) ובשו"ת אז משנת שכיר (חלק א' ס' כ"ט) ובשו"ת יד יצחק (חלק ג' ס' קפ"ט) כדעת המג"א. וכ"כ בשו"ת מלמד להועיל (חלק ב' ס' כ"ג) דלא מצא לדין זה שום יסוד, ודוקא למאן דנזהר מלאכול בשר אחר גבינה מטעם הזוהר יש להתמיר. וכתב דאמנם בכל ספרי הפוסקים לא הביאו האי חומרא דהזוהר, ולא נתפשטה כלל, ובפשיטות כתבו הפוסקים דמותר לאכול בשר אחר גבינה, וכוונתיהם הוא מיד אפ' קודם ברכת המזון, וכדעת הכרו"פ (מטה יהונתן הנ"ל, והמלמד להועיל תמה אדבריו שמביא דעת המג"א להחמיר), עיי"ש. ואפשר עוד להביא ראיה מהחכמת אדם, שלא העתיק חומרא של ברכת המזון כלל. וכן פסקו למעשה הערוך השלחן (יו"ד ס' פ"ט ס"ק ט') והמשנה ברורה (ס' תצ"ד ס"ק ט"ו) דרק חייב בברכת המזון אחר אכילת גבינה קשה, אבל אינו חייב ליזהר בכל מאכלי חלב אחר, ומספיק עם קינוח רחיצה והדחה. וע"ע בספר שערים מצויינים בהלכה (חלק א' ס' מ"ו ס"ק ו') שכתב דיש לתמוה על המחמירים, שבשו"ת ריב"ש (חלק א' ס' שפ"ד, מובא בשערי תשובה או"ח ס' ר"ו סוף ס"ק א') מבואר דאם יש לפניו גבינה ובשר שברכותיהם שוות, וברך על הגבינה דאין צריך לחזור ולברך על הבשר, עיי"ש. ומזה ראייה להמג"א דאין צריך ברכה מ"ז בין אכילת גבינה לבשר, (אבל מסיק דאפשר לדחות דאפשר מיירי רק בתבשיל של בשר, דבזה גם המחמירים מודים דמותר בלי הפסקת ברכת המזון), עיי"ש. וכן נקט הבדי השלחן (ס"ק ע"ה) להקל. וע"ע בספר נטעי גבריאל (הנ"ל, בשו"ת בסוף הספר ס' ה') שהעלה דאפשר י"ל הטעם שהמג"א לא החמיר [בשבועות] אף שיש חשש איסור, והיה צריך לכתוב "דמנהג אבותינו תורה היא אך יש ליזהר שלא יבא לידי איסור" הוא שחושש לדעת הרמ"א (שם או"ח ס' תצ"ד סוף סע' ג') שכתב דהטעם שאוכלים מאכלי חלב ואח"כ מאכלי בשר בשבועות הוא לזכר לקרבן שתי הלחם. והמחצית השקל (שם ס"ק ז' ד"ה ה"ה) מסביר כשאוכל חלב ואח"כ בשר דצריך לכל אחד לחם מיוחד וצריך שני לחמים, הוי זכר בזה, עכ"ד. וא"כ כיון דבעינן דומיא דשתי הלחם אוכלים עכ"פ בסעודה אחת חלב ובשר, דשתי הלחם מעכבים זה את זה, ויש לאכול שני המאכלים ביחד כל מאי דאפשר (ולא צריך ברכת המזון ביניהם), ולכן הדגיש המג"א שיש ליזהר שלא יבוא לידי איסור, עיי"ש. ונראה שזה ג"כ כוונת האגרות משה (הנ"ל), שגם מביא דברי המחצית השקל וכתב דאף מצד ענין המנהג בשבועות לזכר לשתי הלחם, היה יותר טוב לאכול המאכלים בסעודה אחת, אבל בשביל שלא לבא לחשש איסור לא רצו להנהיג כן, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג' סוף ס' קכ"ו ד"ה ומה) שכתב דכל זה שצריך להפסיק אם לא בירך ברכת המזון בין סעודת גבינה לבשר הוא רק אם לכתחילה אינו מברך ברכה אחרונה ואוכל הבשר, אבל אם דעתו היה להפסיק ולברך אלא ששכח ואף אם כבר התחיל סעודת בשר, הדבר פשוט שלא יברך, אלא יסיים סעודת הבשר ואז יצא בברכת המזון של בסוף, ואינו נקרא סעודה אחת, עיי"ש. וכן העתקו למעשה בספר שערים מצויינים בהלכה (הנ"ל קונטרס אחרון ס"ק ו') ובספר שגיאיות מי יבין (חלק א' ס' כ"ד סע' ח'). וכענין זה כתב בשו"ת אז נדברו (חלק ד' ס' מ"ב) דאם אכל חלב ושכח ולא בירך ברכה אחרונה ונטל ידיו, דמותר לאכול בשר בתוך הסעודה אע"פ שלא בירך על החלב, דמהני במה שמראה שסילק ומכין לסעודה אחרת, דאז בודאי יש לסמוך על דעת כמה מהפוסקים שאין צריך כלל ברכת המזון בין אכילת חלב לבשר. ומוסיף דכל שכן אם אכל פחות מכזית (שאינו חייב כלל ברכה אחרונה), או קרה לו איזו אונס שלא היה יכול לברך, דודאי יש להקל, עיי"ש.

וכן פסקו הגרש"ז אויערבך זצ"ל (דעתו להחמיר מובא בספר מאור השבת חלק ג' בתשובות בסוף הספר תשובה ל"ח ס"ק א', ובספר הכשרות פרק י' ס"ק נ' הערה קכ"ו), הגר"ש הלוי ואזנר (שליט"א) [זצ"ל] (שו"ת שבט הלוי חלק ב' ס' ל"ה), הגר"י וייס זצ"ל (גאב"ד הבד"ץ של העדה החרדית בירושלים ובעל שו"ת מנחת יצחק; דעתו מובא בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' ס' שפ"ח וחלק ו' ס' קע"א, שיש מקום להחמיר), הגר"מ קליין (שליט"א) [זצ"ל] (שו"ת משנה הלכות חלק ט"ז ס' ט'; שפסק כהגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] וכנגד הגר"מ פיינשטיין (שליט"א) [זצ"ל]), הגר"ל הכהן רבינוביץ שליט"א [זצ"ל] (מעדני השלחן ס' פ"ט ס"ק ל', ובשו"ת מעדני מלכים ס' פ"ט וצ'), הגר"י ליברמן שליט"א (שו"ת משנת יוסף חלק ט' ס' קפ"ד), והגר"ח"פ פיינהנדר (שליט"א) [זצ"ל] (שו"ת אבני ישפה חלק ו' ס' קי"ב ענף ב').

אולם, נראה דדעת רוב הפוסקים, כולל הגר"א קוטלר זצ"ל (דעתו מובא בקיצור שו"ע של הגר"א פפויפר, קונטרס הביאורים עמ' קל"ח; דכוונת גבינה קשה הוא שצריך להיות כ"כ קשה שצריך 'ריב איזון' [מגדרת] לחותכה [ובספר מגילת ספר (על הל' בב"ח ותערוכות ס' פ"ט ס"ק ה' ד"ה ובגינות) מביא ראייה לזה מדברי הגמ' שבת (דף קכ"א ע"ב) "מגירה לגור בה את הגבינה"]), והחזון איש זצ"ל (דעתו מובא בספר אורחות רבינו חלק ג' עמ' ע"ז ס"ק ל"ד [ובמהדורה חדשה - תשע"ה חלק ד' עמ' כ"ה ס"ק א'] ובספר מעשה איש חלק ה' עמוד כ"ב), והגר"מ פיינשטיין זצ"ל (דעתו מובא בשו"ת משנה הלכות הנ"ל), והגר"א הענקין זצ"ל (שו"ת גבורות אליהו חלק ב' - יו"ד ס' י"ג; אבל סבר שעכ"פ 'צריך לחכות רק שעה אחת ולנקות השיניים ואח"כ מותר לאכול בשר'), והגר"מ שטערן זצ"ל (אב"ד דעברעצין ובעל שו"ת באר משה; מובא בספר פתחי הלכה על הלכות כשרות, מהדורא ראשונה בהגהותיו בעמוד ק"ח), והגר"י פישר זצ"ל (ראב"ד הבד"ץ של העדה החרדית בירושלים; שו"ת אבן ישראל חלק ט' ס' ס"ח, ובהגהות אבן ישראל על המשנה ברורה ס' תצ"ד ס"ק ב'), והגר"מ הלברשטאם זצ"ל (חבר בד"ץ של העדה החרדית ובעל שו"ת דברי משה), והגר"ח"פ שיינברג שליט"א [זצ"ל] (דעתם מובא בשו"ת ושב ורפא חלק ב' ס' כ"ו בשם מו"ר הגר"י וינר שליט"א; אבל הגר"ח"פ שיינברג סבר דיש לסמוך על זה 'בדיעבד'), הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דעתו מובא בספר נזר החיים, דברים נכוחים ס"ק קנ"ד ובספר אורחות רבינו הנ"ל), הגר"מ שטרנבוך שליט"א (שו"ת תשובות והנהגות חלק ו' ס' קע"א ד"ה לפע"ד; שלמרות שלעצמו מחמיר לנהוג להמתין שש שעות מ"מ סיים להלכה דאם עשה קינוח והדחה וממתין שעה יכול להקל לאכול בשר אחר גבינה צהובה ושאר הגבינות הקשות שבזמנינו), הגר"א גרינבלאט (שליט"א) [זצ"ל] (בעל שו"ת רבבות אפרים; מובא בספר יגל יעקב, הערה רמ"ז), הגר"י הלוי בעלסקי (שליט"א) [זצ"ל] (שו"ת שלחן הלוי פרק כ"ב ס' א'), הגר"ד פיינשטיין שליט"א (מובא בשו"ת ודברת במ ס' רי"ב ובקונטרס יד דודי, חלק יו"ד, ענייני כשרות, שאלה כ"ז) והגר"ש קמנצקי שליט"א (מובא בספר ספר קובץ הלכות, דיני חג השבועות עמ' קל"ה) והגר"א וייס שליט"א (מנחת אשר על התורה, שמות ס' ס"א ס"ק ב'), שאינם מסכימים להחמיר וסוברים דרק מחמירים בגבינה שישנו הגדרים הנ"ל, דהיינו מתולעת, ישנה ששה חדשים (אבל לדעת החזון איש והגר"ח קנייבסקי צריך שישנה שנה, וע"ע בשו"ת מעדני מלכים ס' פ"ז ופ"ח מש"כ לבאר שיטה זו), הועמדה בקיבה, או שיש בהם הרבה שמנוניות, דאם לא, יש להחשיבן ככל שאר מאכלי חלב.

ותדע, דאף לדברי המחמירים יש חילוקים בטעמיהם ונימוקיהם. דבשו"ת שבט הלוי (הנ"ל) כתב דטעמו להחמיר הוא כהיום הכל נמכר בחנות ויש כמה מיני גבינות, יש שהם פחות מו' חדשים ויש שיותר מו' חדשים, והיה צריך לזה לוח זמנים מתי נעשו וזה בלתי אפשרי, ע"כ עלינו להחמיר בכל קשה, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מעדני מלכים (הנ"ל) שזה ג"כ טעמו להחמיר.

אכן, היום רוב הגבינות וכיוצא בהם יש להם תאריך מתי נעשו בדיוק (תאריך יצור), ובשו"ת משנה הלכות (הנ"ל ד"ה ובדבר) אף שמחמיר בגבינה הצהובה, העלה דיש לסמוך על התאריך שנדפס להבחין לדעת אי עברו כבר ששה חדשים, עיי"ש. ועוד, בקובץ מבית לוי (מבית מדרשו של הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, גליון ו' תשרי תשנ"ה במאמר של הגר"מ שטערן שליט"א מו"צ בבית הוראה של הגר"ש ואזנר) מאריך בזה ומסיק להלכה דבגבינה צהובה הנפוצה בינינו אין צריך להמתין אחריו יותר משעה. ועוד עיין בשו"ת שב ורפא (הנ"ל) שכתב בשם הגר"ש ברמן (שליט"א) [זצ"ל] ששמע מאת הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א [זצ"ל] עצמו דגבינה הצהובה בזמנינו אין לה דין גבינה קשה, עיי"ש.

וגם דעת הגרש"ז אויערבך אינו פשוט כ"כ. דבספר מאור השבת (הנ"ל) כתב דטעמו שהחמיר הגרש"ז הוא מפני שבאופן מלאכותי נעשה כגבינה ישנה [וכמו שכתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' ס' שפ"ח), אבל

שמה הגר"מ שטרנבוך שליט"א מסיק להקל בגבינה בקופסאות, עיי"ש, וע"ע בשו"ת אבני ישפה הנ"ל ובקובץ מבית לוי (חלק יו"ד עמ' ל"ו - ל"ז, הערת השוליים י"ח - סברת העורך, ולא דברי הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א [זצ"ל] עצמו) ובספר שערי תורת הבית (ס' ד' פרק ב' ס"ק ו' - ז') שגם הביאו סברא זו כסניף להחמיר, וע"ע לקמן בנוגע אמיתות המציאות של סברא זו] (ואפשר סברתו הוא כשיטת המחצית השקל הנ"ל דהששה חדשים שמירי הש"ך לאו דוקא, וק"ל). אבל בספר הכשרות (הנ"ל) כתב שדעת הגר"ש"ז להחמיר הוי מטעם אחר, שבצירוף של קשיות הגבינה במכונה החומר שלה, יחד עם אחוזה השומן הגבוהים גורמים שהשפעתן נשארת הרבה שעות בחלל הפה והלוע, עיי"ש. אמנם, בקיצור שו"ע של הגר"א פפויפר (הנ"ל) כתב דדעת הגר"ש"ז היה להקל, שהוא אינו אומר לאחרים שצריכים להחמיר בזה, אבל רק שלעצמו הוא נוהג להחמיר ולהמתין. וכ"כ בקובץ מוריה (טבת תשנ"ו בפסקי הלכות מהגר"ש"ז אויערבך) דגבינות של היום אינן דומות כלל לגבינות שעשו פעם, ויש להחשיבן ככל שאר מאכלי חלב, והגר"ש"ז רק נהג לעצמו להמתין אחר הגבינה הצהובה. וע"ע בספר הליכות שלמה (חלק ג' - מועדים ב' פרק י"ב ס"ק י"ג הערה נ') שהשתדל לתרץ הסתירה במה שכתבו בשם הגר"ש"ז, דיצוין שמתחילה לא חשש הגר"ש"ז להחמיר בזה אלא בגבינות הקשות ביותר (כמו הבאות במדינות אירופה), וכן הורה לאחרים, אולם בשנים המאוחרות אמר דכיון שכהיום קשה להבחין כראוי בין הסוגים ראוי להחמיר בכולן, וכן נהג בביתו, עיי"ש. אכן, בשו"ת שב ורפא (הנ"ל ד"ה והנה מה שכתב בדברי הגר"י וינר שליט"א) מביא בשם הג"ר שמואל אויערבך שליט"א שדעת אביו הגר"ש"ז היה דאין צריך להחמיר בזה כלל, וכן מורה הגר"ש"ז לתמידיו, עיי"ש. וכעין זה אמר לי הג"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, חותנו של הגר"ש"ז, שחמיו רק מחמיר להמתין בגבינת "קשקבל" אמיתית שמסתמה ישנה ששה חדשים ויש לו דין של גבינה קשה. אבל בגבינה הצהובה בזמנינו שרק נראה קצת כמו גבינת "קשקבל", אלא שאינו ישנה ששה חדשים ואינו מתולעת וכדו', חמיו אינו מחמיר בזה להמתין. וכן קיבלתי מכתב מאת הרה"ג אהרן גולדברג שליט"א, ששימש את סבו הגר"ש"ז בשנות סוף חייו, וכתב וז"ל 'לי עצמי ידוע כמו שר' שמואל וכמו שאבי שליט"א אומרים שלא הקפידו. אני עצמי זוכר מתמיד שכך נהגו בבית שלו ובביתנו, שאחרי אכילת גבינה צהובה רגילה מתנובה, אין צורך לחכות, ואני זוכר בבירור שהוא עצמו גם לא הקפיד לחכות שש שעות. אבל כשהיה מגיע גבינה מחו"ל כן היו מחכים... והיו אומרים שבחו"ל הם יודעים לייצר וידועים כמייצרים גבינות משובחות, ולכן צריך לחכות, אני זוכר את העובדה בוודאות'. אולם כעת ספר לי מו"ר הגר"י וינר שליט"א ששאל הג"ר עזריאל אויערבך שליט"א על הנהגת אביו, וענה שאביו הגר"ש"ז זצ"ל חכה אחרי אכילת גבינה הצהובה שש שעות, וכמו גבינה קשה. ועתה הגיע לידי ספר החשוב מעדני שלמה (מהדורא חדשה - התשע"ו; הלכות והליכות הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל על ד' חלקי שו"ע, עמ' רמ"ב ס"ק ה') מאת תלמידו המובהק הרה"ג ירחמיאל דוד פריד שליט"א (בעמח"ס יום טוב שני כהלכתו) שמביא שני הצדדים מה שאומרים בשם הגר"ש"ז, וכתב שבאמת הגר"ש"ז פסק לקולא, אבל אמר שבביתו נוהגין להמתין ו' שעות, וסיים 'שהגר"ש"ז השתמש מלפסוק בזה דבר ברור לדינא ולהכריע לכאן ולכאן' בכוונה, עיי"ש. ולפי זה, יש לנו מהלך לבאר כיצד ישנם שמועות סותרות זו לזו בדבריו. ואכן נראה למעשה מכל הנ"ל שאי אפשר לפסוק הלכה בגבינה הצהובה ישר ממה שכתבו או מה שאמרו בשם הגר"ש"ז זצ"ל.

ועיי"ש עוד בשו"ת שב ורפא (הנ"ל) שמסיק שיש לעיין בזה המציאות במש"כ הגר"י"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] להחמיר, דהגבינה הצהובה המצויה אינה חריפה וחזקה. וזה כמו שכתב הגר"י"ש פישר זצ"ל (שו"ת אבן ישראל הנ"ל) להדיא דגבינה הצהובה בזמנינו אינה ישנה כל כך כמו שהיה מלפנים שהיה ישנה יותר משהיה חדשים, ולכן אין הטעם נמשך יותר מחצי שעה, וגם **אינו חריף יותר מכל גבינה**, ולא צריך לחכות שש שעות, עיי"ש. ובזה גם נדחה סברת האומרים שבזמנינו "החומרים החזקים" נעשה כמו שהעמדה ששה חדשים, דסוף כל סוף הגבינות אינם חזקים וחריפים, וק"ל. וע"ע בשו"ת ישא יוסף (או"ח חלק ב' ס' ק"כ) מהגר"י אפרתי שליט"א, תלמידו המובהק של הגר"י"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] שכתב דבר מעניין (ולא בדיוק הטעם שכתב הגר"י"ש"א עצמו בקובץ תשובות הנ"ל), שרבו הגר"י"ש"א מחויב בהמתנה אחרי גבינה צהובה רק **מתורת חומרא ומנהג**, אבל מעיקר הדין יש להקל אחר אכילתו, ומכל שכן בחו"ל, עיי"ש. וכן הוא דעת חתנו של הגר"י"ש"א זצ"ל, הג"ר עזריאל אויערבך שליט"א (מובא בקונטרס שו"ת קצרות בעניני איסור והיתר, שאלה כ"ו) וז"ל 'נהוג להמתין שש שעות אף דאין כאן גבינה דצריך להמתין שש שעות, דרק אם הגבינה קשה מאד צריך להמתין שש שעות. אבל נהגו העולם להמתין שש שעות', עיי"ש, שמדבריו נראה שזה שמחמיר, רק מטעם מנהג להחמיר ולא מטעם דין כלל.

וע"ע בשו"ת שלחן הלוי (פרק כ"ב סוף ס' א' בהוספה ד"ה גם) שכתב על הסברא להחמיר בגבינה הצהובה

מטעם דהיום הגבינה נעשה על ידי חומרים כימיים שממהרים פועלת היישון, שסברא זו אינו אלא פיטפוטו דברים ואינו אמיתי לגמרי, רק דברים הבדויים מן הלב בלי חיקור דהאמת אינה כן, והגבינות של היום הן הן בדיוק כהגבינות של ימים עברו, וצר לי מאד שבלבלו את הציבור בזה, וטוב השתיקה, עכ"ל.

ונראה שיש עוד כמה טעמי להקל בגבינה צהובה. ע"ע בדברי המהרש"ל (הנ"ל) שקרא תגר על המחמירים שהוא כמו מינות וכתב דדוקא המהר"ם שבא מכשול לידו פעם אחת החמיר, אבל מי שלא בא לידו תקלה לא יכול להחמיר. וע"ע בתורת האשם (כלל ע"ו דין ב' ד"ה אחר גבינה קשה) שסבר שרק גבינה שמחומץ וקשה על האדם לאכלו נקרא קשה, עיי"ש, ופשוט שהגבינה הצהובה שנפוצה בינינו אינו כזה. וע"ע בבן איש חי (ש"ש פר' שלח ס"ק ט"ו) שכתב דכבר העיד הגה"ח ר' אליהו מני, אב"ד בחברון, שמנהג ירושלים הוא להקל באכילת בשר אחר גבינה ואין ממתינים ביניהם כלל בין כשהגבינה רכה בין שהגבינה קשה. וע"ע בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יו"ד ס' ז' ס"ק ד') ובשו"ת יחיה דעת (חלק ג' ס' נ"ח) שמאריך דכל הדין של הרמ"א לחכות אחר גבינה קשה הוא רק חומרא בעלמא, אבל מעיקר הדין אינו חייב לחכות כלל. וכן כתבו בשו"ת אהל יוסף (יו"ד ס' מ"א) ובשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ב' ס' כ"ו) ובילקוט יוסף (או"ה חלק ג' עמ' תל"א סע' מ"ו) ובשו"ע המקוצר (חלק ד' עמ' רנ"ב). ונראה שכן הוא כוונת הערוך השלחן (הנ"ל) שכתב דרבים אינם נזהרים להמתין בגבינה קשה כלל. [וע"ע בהערת שוליים אותיות 1 ו-2].

ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (הנ"ל) שכתב דאף שראוי להחמיר (כדעת המנחת יצחק), מ"מ אחר שעה נראה מדינא להקל דאף בזוהר שמחמיר מאד כתב דוקא לחכות שעתא חדא. וזה כמו דעת הכף החיים (או"ח ריש ס' קע"ג) שהעלה להחמיר בגבינה קשה לכל הפחות שעה כהזוהר (הנ"ל)¹¹. וזה גם הוא דעת הגר"א

¹¹ והמדקדקים לחכות חצי שעה בין אכילת חלב לבשר לכאורה הם חוששים לדעת הפר"ח (הנ"ל) שפסק למעשה כהזוהר (הנ"ל) דצריך לחכות אחר אכילת חלב "שעתא חדא", אבל כיון דדעת הפוסקים הוי כנגד שיטה זו, הם סומכים על 'מפלגא קרוב קרו ליה' (גמ' קידושין דף י"ב) ומספיק לחכות חצי שעה, וק"ל. וכ"כ בספר מטה ראובן (ס' קפ"ו) דכוונת הזוהר 'בשעתא חדא' היינו זמן אחד שהוא חצי שעה שנקרא 'סמוך' [וכמו שכתב הר"ן (שבת דף ד') דסמוך למנחה הוא חצי שעה, וכ"כ הרשב"ם (פסחים דף צ"ט ע"ב), וכ"פ המג"א (או"ח ס' רל"ב ס"ק ח')] ועל זה סומכין העולם. ועיין בספר פסקי תשובות (ס' תצ"ד אות ס"ח) שגם מביא סברא זו. וכ"כ בשו"ת דברי חכמים (יו"ד פרק א' שאלה ג') שאף ששמע מהפוסקים שאין זה המנהג כלל [וכמו מה שכתבו בספר פתח הבית (עמ' י"א ס"ק י"ח) ובספר דרכי הלכה (על כשרות הבית פרק ד' הערה כ"ב) דהמנהג של הגר"ח קנייבסקי שליט"א הוא לא להמתין חצי שעה], שמע מהגר"י קמנצקי שלא להנהיג כן, טעמם שחוששים לדעת הזוהר וממתינים רוב שעה, עיי"ש (ולשיטתו רק אם אינו רוצה לעשות קינוח והדחה צריך להמתין שעה). וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' ס' ש"צ) למעשה דמנהגו הוא לחכות חצי שעה, שזהו שיעור של 'סמוך', ומוסיף דתבוא עליו ברכה להמתין שעה, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (חלק ז' ס' ק"ה ס"ק ב') דאף שמצד הדין מהני בהדחה בעלמא, מ"מ מצד המנהג יש נהגין להמתין חצי שעה, וטעם המנהג הובא במטה ראובן (הנ"ל). וכ"כ בספר נטעי גבריאל (הלכות חג השבועות פרק ל"א ס"ק ה') דהמנהג להמתין חצי שעה הוי מנהג העולם, כמש"כ בשו"ת קרן לדוד (ס' ק"מ) ובמטה ראובן (הנ"ל). ועיין בשו"ת מהרש"ג (חלק א' יו"ד ס' י"ג ס"ק א' ד"ה אמנם) שכתב טעמא אחרת, דאפי' להמדקדקים לדעת הפר"ח וזוהר אינם נזהרים כ"כ, ואפשר דס"ל דמה שאמר ב'שעתא חדא' אין הכוונה על שעה שלימה, אלא זמן מה נקרא שעה לפעמים בלשון הגמ', כמש"כ רבינו יונה (ברכות ריש פרק ה' ד"ה חסידיים) דבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט, עיי"ש. וכן העלה בספר דעה ברורה (על בב"ח ותערובות עמ' י"ט יוסף דעת ד"ה קשה) דל"ל שפירשו דשעה אין הכוונה שעה משעות היום אלא שלא יאכלו בפרק אחד. ועיין בשו"ת מעדני מלכים (ס' פ"ה ס"ק ג') שכתב דהמנהג הוא להמתין לכל הפחות חצי שעה ומביא השני הטעמים הנ"ל. ועיין בספר פרי הדר (ס' פ"ט ש"ד ס"ק ט"ו אות כ"ט) שגם מביא השני הטעמים הנ"ל וכתב דאף אם ר"ל שכוונת הזוהר הוא שעה ממש מ"מ י"ל דכל שעבר רוב שעה קרי ליה שעה חדא על דרך רובו ככולו, וכיון דלהמתין בין גבינה לבשר לא נזכר בש"ס, וגם בדברי הזוהר י"ל דאין כוונתו על שעה ממש, ע"כ נהגו להקל עכ"פ אחר חצי שעה ממ"נ. ומביא ראיה לפסק זה מדברי הדגול מרבבה בהלכות מליחה (ס' ס"ט סעי' ו'), שהרמ"א הזכיר דשיעור מליחה הוי שעה והדג"מ שם סיים דבדיעבד אם שהה יותר מחצי שעה יש להקל, והוכיח דע"כ שעה הוא לאו דוקא, עיי"ש. [ויש לתמוה על הפרי הדר דלמה מביא משמעות מהדגול מרבבה לראיה כשהערוך השלחן שם (ס' ס"ט ס"ק ל"ז) כתב זה להדיא, דרק צריך לשהות ל"ו דקות בדיעבד דכיון דאפקיה מחצי שעה אוקמיה אשעה, עיי"ש, וצ"ל ק.]. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק י' ס' קל"ה) שכתב טעם אחר שהחצי שעה הוא פשרה בין הזוהר שמצריך שעה ובין השו"ע שאין צריך להמתין כלום, ולכן עשו פשרה על חצי שעה, עיי"ש. ועיין בספר משנת יעקב (על יו"ד ס' פ"ט, מובא בספר מנהג ישראל תורה חלק ג' או"ח ס' תצ"ד ס"ק ח' באד"ה והנה) שכתב 'קצת טעם לשבח להמנהג העולם' לחכות חצי שעה על פי מה שכתב החיד"א (שור"ב ס"ק י"ג) דיש מנהג דאחר גבינה ממתינים ג' שעות. ועל פי זה יש מקום לומר דהכוונה הוא דיש להמתין אחר חלב חצי משיעור ההמתנה שאחר בשר. וע"כ הנהגים כהשו"ע דממתינים ו' שעות אחרי בשר, ממתינים החצי אחר גבינה – דהיינו ג' שעות. ולהנהגים כהעיקר הדין ברמ"א להמתין רק שעה אחת אחר בשר, ממתינים החצי אחר גבינה – דהיינו חצי שעה. והגם כי אנו מחמירים כשו"ע, מ"מ העיקר לנהוג על פי הדין כרמ"א וע"כ די בחצי שעה, עיי"ש. אכן, י"ל דכל הסברות האלו אינם כדעת הכרו"פ (פלות ס"ק ג') שכתב דאין להביא ראיה להמנהג להמתין שעה אחת מדברי הזוהר, דלשון 'שעתא חדא' כוונתו עת חדא ואינו נגדר בשעת העולם רק עת, ומצהירים עד ערב קרוי ג' כ' שעתא חדא, עיי"ש. אבל נראה דלפי זה י"ל דגם חצי שעה מקרי 'עת', ולא תלוי בכלל על המתנת שעה, ואפשר גם לדעתו יכול להקל, וק"ל. [אכן,

הענקין זצ"ל (הנ"ל) והגר"צ אבא שאול זצ"ל (דעתו מובא בספר הכשרות הנ"ל הערה קכ"ב) דרך צריך לחכות שעה. וע"ע בשו"ת נחלת פינחס (חלק א' ס' ל"ו ענף ו' ד"ה והנה הגבינות) שמחלק בדרגות של קישוי הגבינה. וכתב בהגבינות שקורין "אמעריקאנער קעז" (גבינה אמריקאית) הם אינם קשה כלל וכלל, ואף שנראה כשאר גבינות קשות מ"מ דינם כהגבינות הלחות אשר צריך להמתין אחריהם רק שעה אחת בלבד. והגבינות באיראפא כגון בהולנד ושווייץ עברו עליהן שש חדשים והם ממש קשה, אמנם ה"אמעריקאנער קעז" הנ"ל אפשר לראות בחוש אשר הגבינות האלו יכולים לחתוך אותם בניקל, דבר שאי אפשר בגבינות באיראפא, עיי"ש.

וכ"כ בקובץ אור ישראל (גליון ו' בית הוראה עמ' פ"ח, במאמר של הרה"ג גדליה אבערלאנדער שליט"א) דבכל הגבינות הקשות הכשרות שעושים בארה"ב יש רק גבינה אחת ששוהה ו' חדשים בשעת תהליך היצירה, והיא נקראת "פרמסן מוגרדת". ורק בה"שווייצער קעז" יש כמה מהם ששהו ו' חדשים בשעת תהליך היצירה. והגבינות האלו (מאיראפא) שנעשו על ידי שהייה הן חריפין ומלוחין ומושכין טעם זמן ארוך. משא"כ בגבינות שנעשין בארה"ב שאינן חמוצין כלל ואינן מושכין טעם זמן ארוך וגם אין הן קשין כלל שיהיו נשארים בין השיניים. וכפי שזה מוחש במציאות, לכן אין להן דין גבינה קשה ואין חייבין להמתין שש שעות עד לאכילת בשר (אא"כ היא סוג גבינה מיוחדת שבמציאות נדבק היטב בשיניים), עיי"ש. וכן הוא דעת הגר"ד פיינשטיין שליט"א (שמעתי מאת ידידי הרה"ג יעקב אהרן סקוצ'ילס שליט"א, בעמח"ס אהל יעקב, על או"ה, הרחקות נדה, ועוד כמה נושאים; ושוב ראיתי דברי הגר"ד פיינשטיין שליט"א מובא בקונטרס יד דודי מאת הרה"ג יצחק דוד פרענקל שליט"א, חלק יו"ד, ענייני כשרות, שאלה כ"ז, עמ' ק"ע) דבאמת אין היום גבינות קשות בארה"ב בכלל שחייבים להמתין אחריהן, ואפ' גבינת "פרמסן" שהיא נתישנה ו' חדשים, אין לו דין גבינה קשה, דאינו קשה במציאות ואינו חריף וחזק. וכן הוא דעת הגר"ש קמנצקי שליט"א (ספר קובץ הלכות, דיני חג השבועות עמ' קל"ה) שכתב דמ"מ הגבינות המצויות בינינו אפ' אותם שנתישנו אינם בגדר גבינה קשה. וע"ע בשו"ת ודברת במ (ס' רי"ב עמ' תקס"א ד"ה ושמעתי) שכתב עוד בשם הגר"ד פ' שליט"א שלהחמיר ו' שעות אינו אלא בגבינה שודאי קשה מאד, ואין צריך להחמיר כ"כ כיון

עיי' בשו"ת ברכה (ס"ק ה' באד"ה הדרן) שדחה כל הדרשות בדברי הוזהר וכתב דהם דברים דחוקים להוציא תיבת 'שעה' ממשמעה, עיי"ש, ונמצא לפי דבריו דאין ראייה מדברי הוזהר לשיטה המתנת חצי שעה כלל, וק"ל. ועיי' בספר הליכות שלמה (חלק ג'- מועדים ב' פרק י"ב הערה מ"ט) שכתב דכן נהג הגר"ש אויערבך להמתין חצי שעה אחר אכילת מאכלי חלב, דאף דסגי מדינא בהדחת הפה כבר נהגו עלמא להמתין חצי שעה. וכן נוהג הגר"ש הלוי ואזנר (שליט"א) [זצ"ל] (דעתו מובא בקובץ מבית לוי חלק יו"ד הל' בב"ח עמ' ל"ו ס"ק ט"ו) להמתין חצי שעה אחר אכילת חלב, דכוונת הוזהר בשעתא חזא הוא שלא יהא סמוך, ובכמה מקומות "סמוך" הוא חצי שעה. וכדי שלא יהא "סמוך" נוהג הרחיקת חצי שעה, עיי"ש. וכן וכ"כ בקיצור שו"ע של הגר"א פפויפר (על בשר בחלב ס' י"א ס"ק ה') דכל שעשה הפסק זמן בין החלב והבשר, אף של כחצי שעה, סגי. ועיי' בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יו"ד ס' ז' ס"ק ד' - ה') ובשו"ת יחזה דעת (חלק ג' ס' נ"ה) שמביא כמה ראיות דבכל מקום שהוזהר חולק על התלמוד, ובפרט אם לא הוזכר בגמרא ובפוסקים, דעיקר ההלכה הוא לפסוק כדברי רבותנו חכמי התלמוד [וכמו שפסקו הרדב"ז (שו"ת חלק א' ס' מ"ד וחלק ד' ס' פ') והבית יוסף (או"ח ס' כ"ה ד"ה ויברך וס' קמ"א) והרמ"א (תורת החטאת כלל צ' דין ב') והכנסת הגדולה (כללי הפוסקים) וברא"ם (חלק א' ס"א) ובשו"ת ר"י הלוי (ס' מ"א) ובשו"ת חכם צבי (ס' ל"ו) ובמגן אברהם (או"ח ס' כ"ה ס"ק כ') והלחם חמודות (חולין פרק כל הבשר ס"ק כ"ג; וכתב בנ"ד דאין ראי' ובמנחת יעקב (כלל ע"ו ס"ק ט') ובתורת האשם (שם סוף דין ב') ובשו"ת מכתב לחזקיהו (ס' ו') ובבאר היטב (או"ח ס' כ"ה שם ס"ק י"ד) ובאליהו זוטא (או"ח ס' קע"ג ס"ק ו') ובשערי תשובה (שם ס"ק י"א) ובשו"ת מקום שמואל (ס' פ') ובשו"ת בית דינו של שלמה (או"ח ס' י"ב) ובשו"ת לב חיים (חלק א' ס' ס"ד) ובמשנה ברורה (ס' כ"ה ס"ק מ"ב) ועוד, ובאמת כן משמע מדברי הבן איש חי (שו"ת רב פעלים חלק א' יו"ד ס' נ"ו ד"ה והוא; בשם רב חיים ויטל) שכתב שרשב"י היה בו כח להלביש הדברים הנסתרים ולדורשן היטב שאף אם ידרשה לרבים לא יבינום אלא למי שהוא ראוי להבינם, ולכן ניתן לו רשות לכתוב ספר הוזהר ולא ניתן רשות לרבותיו או לראשונים שקדמו לו לכתוב ספר בחכמה הזאת, עם היות שודאי היו יודעים בחכמה הזאת יותר ממנו, אלא שלא היה בהם כח להלביש הדברים כמוהו, עיי"ש], ולכן בנ"ד העלה שאין צריך להמתין כלל אחר אכילת גבינה, רק צריך קינוח רחיצה והדחה. [ולכאורה יש לתמוה על מש"כ בספר פני השלחן (על הלכות בב"ח ס' פ"ט עמ' קי"ט) שמביא דברי השערי תשובה, החכם צבי, והרדב"ז הנ"ל ללמוד להיפך בנ"ד שיש להחמיר מטעם הוזהר, שכל מקום שהדין לא מפורש בהדיא בש"ס ופוסקים הפוך מדברי הקבלה יש לילך אחר הקבלה, ומביא ראייה לזה מדברי הביאור הגר"א (ס"ק י"א) לומר כן. דמ"מ בנ"ד באמת מפורש בש"ס ופוסקים דלא צריך להמתין כלל אחר אכילת גבינה. ועוד, הגר"א עצמו כתב סברא אחר להחמיר כדברי הוזהר, שדבריו אינו כחולק על הגמרא שהרי הם היו מחמירין על עצמן ג"כ המותר, עיי"ש, וכוונתו הוא שמעיקר הדין באמת מותר בלי המתנה, ודברי הוזהר הוא מחמת חומרא, ולא מטעם שכתב הפני השלחן בשמו שיש לילך אחר הוזהר דלא כתב כנגדו בש"ס ופוסקים, וצ"ל. והוסיף היחזה דעת דאם נהג להחמיר על עצמו שלא לאכול בשר אחר גבינה בלי המתנה, וידע שהוא עושה כן דרך חומרא וחסידות, ימשיך במנהגו ותבוא עליו ברכה. אבל מי שנהג כן לפי שחשב שאסור מן הדין, יכול לבטל מנהגו בלי התרה, עיי"ש.

דהמתנת ו' שעות אינו אלא חומרא, ומוכח בגמ' חולין (דף ק"ה ע"א) דליכא חשש בכל זה, ודי לנו להחמיר להמתין ו' שעות בגבינה קשה שודאי הוי בגדר זה, עיי"ש. ולכאורה י"ל דדבריהם הם כדברי הגר"י הלוי בעלסקי (שליט"א) [זצ"ל] (שו"ת שלחן הלוי הנ"ל בהערת שוליים אות 9) דבגבינות הזה יש רק דבר אחד שבו צריך להתחשב, אם הוא באמת "קשה", דאם לאו, אף שהיא ישנה ו' חדשים, דיניה לא נשתנו בהמתנה זו, וק"ל.

ונראה לפי זה דהוא הדין בסתם גבינות צהובה שמצוי בארץ ישראל, דלמעשה אינן חמוצין כלל ואינן מושכין טעם זמן ארוך וגם אין הן קשין כלל שיהיו נשארין בין השיניים, וק"ל. ועיין עוד בספר פרי הדר (ס' פ"ט ש"ד ס"ק ט"ז אות ל'), שכתב דנראה שיש עוד סניף להקל, דבדעת קדושים (ס' פ"ט סוף סעי' ב') כתב דאם יש ספק בגבינה אם הוא קשה או לא, יש להקל בזה שלא להמתין ו' שעות, עיי"ש, [והסכימו עמו המקדש מעט (שם סוף ס"ק ט') והכף החיים (ס"ק מ"ח)], וא"כ כל שאנו מסופקים אם הגבינה היא בכלל קשה, אין צריך להמתין, משום ספק דרבנן לקולא. וכן מובא בספר מטה ראובן (ס' קפ"ח) דבגבינות שאי אפשר להבחין אם הם מושכות טעם הרבה זמן, יש להקל בהם ולהמתין רק שעה אחת, עיי"ש.

ונראה שמכש"כ י"ל כן בגבינה צהובה הנפוצה בינינו, דפעם כשבקרתי במחלבה של תנובה בתל יוסף (המחלבה הכי גדולה בארץ ישראל) עם הרה"ג מרדכי קובר שליט"א ואבי מורי הרה"ג מאניש אברהם שפיץ שליט"א (מומחים ידועים בנושא הכשרות) ומו"ר הרה"ג יהונתן וינר שליט"א (מו"ץ בב"ד של שארית ישראל בירושלים), אמר לנו המומחה שמשך זמן של כל תהליך הייצור של גבינה הצהובה הוא י"ח יום ממוצע, ורק יש להם כמה סוגי גבינות מיוחדות שמתישנות ששה חדשים בערך. והוסיף דאי אפשר לאחסן הגבינות יותר מג' חדשים [ואף שי"א שזמן המתנת גבינות במקרר ג"כ מצטרף לשיעור ששה חדשים, וכמו שמביא בשו"ת ושב ורפא (חלק א' עמ' ס"ד) בשם הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] דלוקחין בחשבון של ששה חדשים גם את תקופת האיחסון, מ"מ כנראה צ"ל שאינו נפקא מינא בזה למעשה]. ולפי זה לכאורה י"ל דאי אפשר שהגבינה הצהובה הפשוטה תהיה ששה חדשים.

וכן אמר לי מו"ר הגאון רב יעקב ישעיה בלויא (שליט"א) [זצ"ל] (חבר בד"ץ של העדה החרדית ומפקח על השגחתם) שכל התהליך של עשיית גבינה צהובה הוא לא יותר מכ"ה יום ולכן אין טעם או סיבה להמתין שש שעות אחר אכילתו מעיקר הדין, דאי אפשר שהגבינה הצהובה הרגיל תהיה ששה חדשים (וכדברי הגר"י בעלסקי הנ"ל). אבל סיים הגאון שאעפ"כ, מנהגת עצמו הוא להחמיר להמתין דיש לו קבלה מרבו להחמיר, אף שזה הוגדר לדבריו 'כחומרא בלי טעם'. שוב מצאתי בספר הליכות אבן ישראל (עמ' ר"ל בהערת שוליים ס"ק 21 ד"ה וסיפר) וז"ל 'וסיפר הר"ר וייספיש ז"ל שהיה מראשי משגיחי ועד הכשרות שנים רבות, שכשהחלו הבד"ץ (של העדה החרדית בירושלים) לתת הכשר על גבינה הצהובה (הנקרא קאשקוואל), חקר אצלו רבינו (הגרי"י פיישר זצ"ל) את כל תהליך עשיית הגבינה, ולאחר ששמע ממנו תהליך העשייה לפרטיה, פסק שאין צריך המתנת ו' שעות', (וכדבריו בשו"ת אבן ישראל הנ"ל).

וע"ע בספר מגילת ספר (הנ"ל) שגם כתב להקל ומוסיף טעם אחר. והעלה דהגבינות צהובות מעיקר הדין נראה שאין חובה להמתין אחריהם דהרי הם ניתכות בפה ואינן נכנסות בין השיניים, וגם דאינן מושכות טעם אף שהן שמינות מאד דמשיכת הטעם אינה מחמת השומן, דהרי מבואר בט"ז דאחרי אכילת חמאה אין צריך להמתין אף שהיא שמינה מאד. אלא כוונת משיכת הטעם הוא שהוא מאכל כבד וקשה לעיכול ואינו מתעכל עד זמן רב ועד אז הוא מעלה טעם לפה. וכל זה שייך בגבינות קשות, אבל לא בגבינה צהובה שאינו קשה לעיכול, עיי"ש. וע"ע בשו"ת בית אבי"י (חלק ב' יו"ד ס' פ"ג) שהעלה דאף להחמירים יש להקל בהמתנת ארבע שעות, דהרי הפר"ח מיקל בשעות זמניות בימי החורף לגבי אכילת בשר, ואע"פ שהאחרונים חלקו עליו, היינו בגבינה אחר בשר, אבל לא בבשר אחר גבינה אפ' קשה, מכיון דיש מקילין בלא"כ אפ' אחר בשר בחולי קצת, עיי"ש. וע"ע בשו"ת יבקש תורה (חלק ג' ס' ג') שמביא כמה סניפים להקל דלא צריך להמתין שש שעות אחר גבינה צהובה, ובפרט בערב שבת, עיי"ש.

{ד}

היד יהודה (פיה"ק ס"ק ל') הביא דין חדש לגבי גבינה קשה, דאם נתרככה ע"י בישול, אז אין להחמיר כלל. וכ"כ העצי העולה (הל' בב"ח כלל ג' ס"ק ט"ז ובחקי חיים ס"ק ט"ו) שאפ' אחר תבשיל שיש בו גבינה קשה

או שהועמדה בקיבה דאין צריך להמתין. ומוכיח דזה משמעות הרמ"א (ריש סע' ג') דכתב דמיד אחר תבשיל של גבינה מותר לאכול בשר (ע"י נטילת ידיים), דמשמע דזה כולל תבשיל שיש בו גבינה קשה. דאם כוונתו הוא להקל רק אחר תבשיל של גבינה רכה, מה חידוש יש בזה, דבגבינה רכה אף לבדה אין צריך להמתין. וממשיך דהטעם שבתבשיל שיש בו גבינה קשה דלא צריך להמתין הוא דכל שנתערב בתבשיל נתבטל חריפתה ולא גרע מגבינה רכה, ועוד אין לחוש שמא נשאר בין השיניים דהא נמחה בתבשיל. [אבל מסיים דאף שמדינא יש להקל, מ"מ המנהג הוא להחמיר בזה, והוי מדברים המותרים ואחרים נהגו להחמיר, עיי"ש].

וכן הוא דעת הג"ר עזריאל אויערבך שליט"א (דעתו מובא בספר כשרות במטבח - שו"ת על הלכות בשר בחלב בתשובות בסוף הספר עמ' רט"ז) והגר"י הלוי בעלסקי (שליט"א) [זצ"ל] [שו"ת שלחן הלוי פרק כ"ב ס' א' ד"ה זאת] להקל למעשה. וכן כתב בקובץ פרי תמרים (גליון ה' פסקי הלכות עמ' קכ"ח ס"ק פ"ב; במאמר של הרה"ג חיים קלמן גוטמאן שליט"א) דאחר שנתרכך יש לו דין גבינה רכה ואינו נשאר בין השיניים, עיי"ש.

ועיין בספר דיוני הלכה (חלק ד' עמ' רל"ח ס"ק כ"ב) שדייק בלשון היד יהודה דאפשר שרק מיקל כשנתרככה על ידי בישול, אבל כשנתרככה על ידי אפיה או צליה אפשר שמחמיר. אכן, בספר פתחי הלכה (על הל' כשרות מהדורא שניה פרק ח' סע' ב' ס"ק צ"ו) חקר כוונת היד יהודה באופן אחר, דאפשר שכוונתו להקל דוקא בגבינה שנתרככה בתוך התבשיל שעכשיו חסר ממנה צורת גבינה (כמו לזניה), וצריך לעיין דכשהגבינה נתרכך על גב המאכל, שהגבינה עדיין ניכר (כמו בצננים עם גבינה על גבה) אם עדיין מיקל, עיי"ש. [ולכאורה חילוק זה עולה יפה לסברת העצי העולה (הנ"ל), שכתב דכשנתערב בתבשיל נתבטל חריפתה, וק"ל].

ועיין בקובץ אור ישראל (גליון ו' בית הוראה עמ' פ"ט ד"ה אולם, במאמר של הרה"ג גדליה אבערלאנדער שליט"א) שהעלה דאף לדעת היד יהודה וסעייתיו, זהו דוקא בגבינות שהאיסור הוא משום שקשה ביותר ונשארות בין השיניים, דאז אפשר להקל כשנתרככה. אבל אם עושים פיצה וכדו' מגבינה שהאיסור הוא משום שהיא חריפה וחמוצה ומושכת טעם, לכאורה לא מהני מה שנתרככה על ידי בישול כיון דמ"מ הטעם החמוץ נשאר בפה זמן ארוך. ומוסיף דבדאי היד יהודה רק מיירי כשנתרככה על ידי הבישול ונשארה רך (כגון פיצה וכדו'), משא"כ אם נתקשה אחר כך ונהיה כל כך קשה שנשארת בין השיניים, דמה מועיל מה שנתרככה בשעת יצירתה, דסוף סוף עכשיו קשה ונשארת בין השיניים, וצריך להמתין אחר אכילתו, ופשוט, עיי"ש.

אמנם, אין כולם מסכימים להיתר של נתרככה בכלל, דהבן איש חי (ש"ש פרשת שלח ס' ט"ו) כתב דנהגים להמתין בגבינה הוא אף בשלוקה או צלויה, עיי"ש, ולא כדעת היד יהודה. וכן פסק הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] [קובץ תשובות חלק א' ס' נ"ח ס"ק ב'] דאף אם הגבינה קשה נתרכך ע"י חימום (כמו בפיצה) צריכים להחמיר ולחכות, דלשיטה שממתינים מפני שטעם שומנו מושך בפה, אף לאחר שנתרכך עדיין מושך טעם ואין נ"מ במה שנתרכך, עיי"ש. וכ"כ הבדי השלחן (עמ' ס"ג - ס"ד ביאורים ד"ה וכן, ומסיק דדין זה צ"ע). וכן הוא דעת המעדני מלכים (שו"ת ס' צ"א) והאבני ישפה (הנ"ל, ענף ג') שכתבו שלא ראו הבדל בין גבינה קשה לפיצה שנעשה מגבינה קשה, ומסיקו דדברי היד יהודה הנ"ל הוא חידוש, עיי"ש¹². וע"ע בשו"ת ודברת במ (סוף ס' רי"ב, עמ' תקס"ב) שלאחר שכתב שלדעתו נראה מהפוסקים שלא כתבו

¹² אולם, חייב להדגיש, שנראה שאין קושיית התמוהים על שיטת היד יהודה קשה בכלל לשיטתו. דהמעין יפה בדבריו בפיה"א (ס"ק ד') יראה שסבר דלגבי גבינה, המשכת הטעם אינו סיבה להמתין שש שעות אחר אכילתו. וכתב שהט"ז (הנ"ל) שדחה דברי האו"ה (הנ"ל) וסעייתיו, דמי ימר שלגבי גבינה קשה אמרין ג"כ שגבינה בין השיניים מיקרי גבינה' [ועיין לעיל בהערת שוליים אות 6] ורק החמיר מטעם המשכת הטעם, היד יהודה כתב על דבריו 'דאם בגבינה מה שבעין הפיו לא נקרא גבינה, מכל שכן טעמו', וממשיך דא"כ לפי הט"ז אין מקום להחמיר גם מחמת מה שמושך טעמו'. ואח"כ היד יהודה הביא דברי הרשב"א (הנ"ל) שכן חששו לדעת הרמב"ם (הנ"ל) ואו"ה לגבי גבינה, שמשמע שלדעתו העיקר כדבריהם שרק חששו ל'בין השיניים', ולא המשכת טעם. וכן נראה ממה שכתב בפיה"ק שלו (ס"ק כ"ה) שמחמירים להמתין בגבינה קשה, ורק מהיא דברי האו"ה. ורואים לדברי היד יהודה שאינו חושש בגבינה קשה להמתין מחמת המשכת הטעם אלא מטעם גבינה שבין השיניים. ובאופן שנתרככה על ידי הבישול בודאי לא שייך הטעם של גבינה שבין השיניים, ועוד לגבי גבינה, כל מקום שאין סיבה להחמיר מטעם גבינה בעין, בודאי אין להחמיר מטעם המשכת הטעם – ויתכן שזה הסיבה שהיקל בזה, דלא שייך אף אחד של שני הטעמים של המתנה אחר בשר לגבי גבינה קשה שנתרככה על ידי בישול. ונראה ברור שדברי המחמירים אינם קשים כלל לשיטתו, וק"ל.

לחלק כמש"כ היד יהודה להתיר בזה, דליכא חילוק לפי דעת שאר פוסקים, הביא דברי הג"ר דוד פיינשטיין שליט"א שסבר דעל פי מה שנראה ליכא חילוק בזה, אבל אפשר במקום הצורך בנוגע למנהג בעלמא כזה, יש מקום להקל יותר על פי דעת היד יהודה, וסיים בצ"ע, עיי"ש.

וכתב לי הרה"ג דניאל יהודה נוישדט שליט"א (אב"ד של דטרויט ובעמח"ס אמת ליעקב ודיוני הלכה) שאם נתבשל הגבינה בתוך תבשיל ונימוח לגמרי (כמו בגבינה בתוך מרק) שלכאורה יהיה מותר לאכול בשר אחריו בלי המתנת שש שעות אפי' לדעת הגרי"ש אלישיב, ש"ל שכוונתו דוקא בנידון שנתרככה אבל עדיין אפשר להכיר צורת הגבינה החמיר הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], וק"ל, עכ"ד.

{ה}

היד יהודה (פיה"ק ס"ק כ"ו) הביא קולא אחר בהענין, דאם דרך לועס גבינה קשה לתינוק אין להחמיר כלל. והדין זה גם נבע מן הדין של לעיסה בשר לתינוק. דהשו"ע (סע' א') מחמיר כשיטת הרמב"ם (הנ"ל) דבשר שבין השיניים מיקרי בשר, וממילא הלועס הבשר לתינוק צריך להמתין (שש שעות). וכ"כ הפרי תואר (ס"ק ג') והקיצור שו"ע (ס' מ"ו ס"ק ט'). וכן החמיר הפמ"ג (מ"ז ס"ק א') ומוסיף דאף אם רק לועס לתינוק תבשיל שיש בו שומן, הגם דלכאורה לכל הפירושים אין צריך להמתין דמושך ליכא כיון דלא אכל ובין השיניים ליכא, מכל מקום יש להחמיר להמתין שש שעות משום לא פלוג וישראל קדושים ואין לפרוץ גדר. וכ"כ הפתחי תשובה (ס"ק א') והעצי העולה (הל' בב"ח כלל ג' ס"ק ב') והבן איש חי (ש"ש פרשת שלח ס"ק י"ט). ועיין בילקוט מעם לועז (פרשת משפטים עמ' תת"צ) שכתב דהכלל הוא שאין לעשות הבדל בין אכילה ולעיסה, דעל כך נאמר הפסוק (משלי פרק כ"א פסוק כ"ג) 'שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו', עיי"ש. וע"ע בשו"ת כפי אהרן (ס' ל') שהעלה כדעת הפמ"ג, וכתב דאף בלעס הבשר בחיכו ופלטו, ולא לעס בשיניו, צריך להמתין שש שעות, עיי"ש.

אכן, רעק"א (ס"ק ב') העלה דאפשר לדייק מלשון הרמ"א "דלאחר אכילה" הוא דמחמירין השש שעות, דמשמע דסבר דדוקא אחר אכילת בשר חייב להמתין. וממילא לאחר לעיסה אין צריך להמתין שש שעות (ורק שעה אחת כעיקרא דדינא). וכן הסכים לדינא היד יהודה (פיה"א ס"ק א', פיה"ק ס"ק ג'). ועיין בערוך השלחן (ס"ק ד') שכתב דאנן קיי"ל לעיקר כדעת רש"י ורוב הפוסקים (המשכת טעם), ורק לחומרא קיי"ל כהרמב"ם (בשר בין השיניים). ולכן לענין אם לעס לתינוק אם ניקר הבשר שבין השיניים אין צריך להמתין ו' שעות. וע"ע בבדי השלחן (ס"ק ל"ח) שפסק למעשה דהמיקל כדעת רעק"א (ושאר המקילים) בזה לא הפסיד, עיי"ש. והמעדני השלחן (ס"ק ד') כתב כעין זה, דבמקום צורך יש מקום להקל, ומכל שכן בלעס רק תבשיל של בשר, עיי"ש. ומזה נראה שבודאי יש לבן אשכנז על מה לסמוך להקל.

וכל זה לענין לעיסה בשר לתינוק. והיד יהודה העלה דהדין לגבי לעיסה גבינה קשה יותר קיל. ועיין בבדי השלחן (ס"ק ע"ו) שמסביר טעמו של היד יהודה. שאף בלעיסת בשר יש שסוברים שאין צריך להמתין לאכילת גבינה, ולכן בגבינה קשה דבלאו הכי יש חולקים על עיקר החומרא בכלל, בודאי יש לסמוך על המקילים בלעיסה, עיי"ש.

אכן, הדרכי תשובה (סוף ס"ק ל"ד) תמה על דברי היד יהודה וכתב וז"ל דלא ידעתי איך פשיטא ליה כל כך להקל דאף דלא שייך החשש של מושך טעם מ"מ כיון דאמרינן דגם גבינה בין השיניים מיקרי גבינה (וכדעת הפר"ח) א"כ מהיכא תיתי להקל במקום שיש חשש שנתחב גבינה בתוך שיניים וכמ"ש בספר ויכוח מים חיים (כלל ע"ז דין ב') שטבע הגבינה להיות נדבק בנקבים של השיניים, עכ"ל.

ולכאורה יש לתמוה על ראייתו, דהמעין יפה בדברי הויכוח מים חיים יראה שרק מיירי במי שיש לו בעיות בשיניים ויש לו נקבים גדולים דצריך להיזהר דאז נדבק הגבינה בנקבי שיניו. וכ"כ המהרש"ל (ים של שלמה חולין פרק ח' ס' ו') החיד"א (שירי ברכה ס"ק כ"ג סוף ד"ה והנה) הזבחי צדק (ס"ק כ"ח) והבן איש חי (ש"ש פר' שלח ס"ק ח') דאדם שיש לו נקבים בשיניו טוב שירגל עצמו לחטט אחר כל אכילה כדי שלא יבוא לידי מכשול, ואינם מיירי בכלל לגבי כל אדם. ונראה שדברי הדרכי תשובה צריכים בירור.

{ו}

העולה מכל הנ"ל לפע"ד:

(א) האוכל גבינה קשה חייב להמתין אחר אכילתו שש שעות קודם אכילת בשר. אבל דין זה הוא מטעם חומרא ולא מעיקר הדין, וכן יש נ"מ לצורך וכן אינו חייב לגעור במי שלא החמיר בזה, וכ"ש אם הוא בן ספרד.

(ב) גדרי מה מיקרי גבינה קשה שצריך להיות לכה"פ אחת מאלו:

(א) שהיא ישנה ששה חדשים.

(ב) שהיא מתולעת.

(ג) שיש בהגבינה הרבה שמנונית והטעם נמשך הרבה זמן.

(ד) שהועמדה בקיבה, שע"י זה נעשה חריף וחזק.

(ג) בענין גבינה הצהובה, אף שיש שמחמירים שיש לה דין גבינה קשה, מ"מ עתה הראת לדעת שרוב הפוסקים במנין ובבנין סברו להקל מכיון דלא הוי אפ' אחד מהתנאים הנ"ל, ונראה שהעיקר הוא להקל. ומ"מ במי שרוצה לחכות שעה אחריו תבוא עליו ברכה.

(ד) אפ' לדעת כמה מהמחמירים, יש שסברו להקל כשנתרככה הגבינה. ויש שרק סוברים כך כשהגבינה אינה ניכרת אח"כ. ונראה שמכל שכן שיש להקל לגבי גבינה הצהובה בזמנינו כשנתרככה ע"י בישול וכדו'¹³.

(ה) אפ' לדעת כמה מהמחמירים, יש להקל כשרק לעס גבינה קשה לתינוק, ומכל שכן כשרק לעס גבינה הצהובה בזמנינו.

---

¹³ בנוסף, יש כעת את הנושא של הגבינה המהונדסת באנזימים (EMC), גבינה שמהונדסת ע"מ ליצור טעם חזק בזמן קצר יותר. כרגיל לאחר מכן מערבים ומדללים את זה עם רכיבים גדולים אחרים כמו מי גבינה, אבקות גבינה וכדומה. לפי Cheesescience.net החומר הזה (EMC) זמין כממרח, או מיובש ע"מ ליצור אבקות. החומר הזה שיש בו בערך 15-30 טעם יותר חזק מאשר בגבינה טבעית, ניתן ע"מ לתת טעם של גבינה במוצרים כמו גבינה מעובדת, תחליפי חלב, אבקות חלב, מרקם, רטבים, מטבלים, קרקרים, וציפוי לחטיפים, וכמעט אין אפשרות לאכול מוצר זה בעצמו לבד. בכמויות, הרכיבים האחרים מהווים עת עיקר התיבול. ומכיון שהגבינה שבאמת נשארת היא גבינה רכה (למרות שהיא עם טעם מאד חזק), לאחר שמדללים אותה היא נהיית חלק מאוד קטן מהתיבול, וזאת סיבה שלא צריך להמתין אחרי שאוכלים, במיוחד לפי שיטת היד יהודה, כי מבחינה טכנית היא לא באמת גבינה קשה אלא גבינה רכה מתובלת.